

İŞGAL KARANLIĞINDA BİR İSYAN ALEVİ: SÜLEYMAN NAZİF'İN PIERRE LOTİ *HİTÂBE*'Sİ

A FLAME OF RIOT IN THE DARKNESS OF INVASION:
THE ORATION OF PIERRE LOTI BY SÜLEYMAN NAZİF

Mehmet SAMSAKÇI*

ÖZET

Döneminin en büyük hatiplerinden, en sert ve âteşin yazarlarından birisi olan Süleyman Nazif, Mütareke dönemi İstanbul'unda Türk milletinin hukukunu savunan cesur yazılara imza atmıştır. İşgal sonrasında yayımladığı “Kara Bir Gün” isimli yazısıyla, işgal ordularını kızdırdığı kadar okuyucularını coşturmuş olan Nazif, 23 Ocak 1920 Cuma günü verdiği meşhur Pierre Loti Konferansı'yla da dönemin fikir ve his hayatında unutulmaz bir etki yaratmıştır. Bu çalışmada, Pierre Loti Cemiyeti'nin teşekkülü ve tertip edilen Pierre Loti Günü'nün ayrıntıları verilmiş, daha önce tam metni yeni harflerle yayımlanmamış olan ve *Hitâbe* ismini taşıyan konferans, matbuattaki akisleriyle beraber, tam metin olarak yeni harflere aktarılmış, ayrıca bu konuşma dolayısıyla gerçekleşen Süleyman Nazif-Pierre Loti mektuplaşması söz konusu edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Süleyman Nazif, Pierre Loti, Pierre Loti Society, Pierre Loti Günü, konferans.

ABSTRACT

Süleyman Nazif, one of the greatest speakers and the most enthusiastic, the sternest writers of his time, wrote brave articles and papers defending the rights of Turkish nation in Istanbul in the time of armistice. In his paper named “Kara Bir Gün” [A Dark Day] published after the invasion, he annoyed the armies of occupation as well as he ecstasized his readers. He also had a magnificent impact on the intellectual life and the perceptions of that period by his famous speech

* Dr., İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

made in Pierre Loti Conference held on 23rd January, 1920. In this paper, the details about the establishment of Pierre Loti Society and Pierre Loti Day organized are studied; the conference named *Hitabe* [Oration] which has been published partly - not wholly - with Latin alphabet before is translated into Turkish - Latinized - as the full text together with its reflections in the press. Moreover, the letters (correspondence) between Süleyman Nazif and Pierre Loti by the means of this conference are discussed.

Key Words: Süleyman Nazif, Pierre Loti, Pierre Loti Society, Pierre Loti Day, conference

1850 yılında Fransa'nın Rochefort şehrinde dünyaya gelen, eserlerinde 1872 Tahiti seyahati sırasında, kraliçenin nedimleri tarafından kendisine verilen ve egzotik bir çiçek ismi olan "Loti" ismini kullanan Pierre Loti'nin asıl adı Louis Marie Julien Viaud'dur.¹ 17 yaşında Fransız donanmasına girmiş bir asker olmasına rağmen dünya çapındaki şöhretini Doğu, bu arada Türkiye'ye dair yazdıklarıyla kazanan Loti, aldığı görevler sebebiyle Doğu'nun pek çok ülkesini, şehirlerini gezmiş ve romanlarını bu seyahatlere ait hatıra ve gözlemlerinin ürünü olarak kaleme almıştır. Yazar, Türk toplumunu ilk defa 1876'da Selânik'te gezdiği Türk mahalleleriyle tanır. Aynı yılın Ekim'inde ilk kez İstanbul'a gelir, ismini kullanmaksızın yayımladığı *Aziyâde* romanını bu ilk seyahatin hatıralarıyla, 1879'da kaleme alır.² Sonraki yıllarda, 1887, 1890, 1894, 1903, 1910 ve 1913'te İstanbul'a gelen³, uzun süreler şehrin çeşitli semtlerinde kiraladığı veya kendisine tahsis edilen ev ve konaklarda yaşamış olan Pierre Loti'nin Müslüman-Türk toplumuna olan sevgi ve ilgisi giderek artmıştır. Bu sevgi karşılıklıdır fakat Türk aydınının, edebiyatçısının Loti konusunda ikiye ayrıldığını belirtmek gerekir. Zira onu, Süleyman Nazif gibi Türk tarihinin en kritik dönemlerinden birisinde, Trablusgarp, Balkan, I. Dünya ve İstiklâl savaşlarının verildiği 1911-1922 arasında, pek çok tenkidi hatta tehdidi göze alarak Türkiye'yi ve Türk milletini öven, hakkını savunan insafli ve duyarlı bir yazar olarak kabul edenler olduğu gibi, tamamen oryantalist,

¹ Pierre Loti, *Doğu Düşleri Sona Ererken*, (Önsöz ve çeviri: Faruk Ersöz), Kitap Yayınevi, İstanbul 2009, s. 7.

² "Loti Pierre", md., *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c. 27, Ankara 2003, s. 213.

³ Zeynep Kerman, "Doğumunun 150. Yılı Münasebetiyle Türkçede Pierre Loti Tercümeleleri ve Hakkında Yazılan Yazılar Bibliyografyası", *Türk Dili*, nr. 580, Nisan 2000, s. 337.

maceraperest ve zevkperest bir gezgin olarak alanlar da vardır.⁴ Bu ikinci tavır, özellikle Cumhuriyet'ten sonra güçlenmiştir. Fakat özellikle mütareke yıllarında, dünyaya sesini ve haklılığını duyurmak isteyen Türk aydını için Pierre Loti ve yazdıkları hayatı önem taşımıştır.

Avrupa'dan tamamen çıkarılmak istenen, özellikle Balkan Savaşları yıllarında, dünya kamuoyunda prestiji sürekli zedelenen, dünyaya vahşî, barbar ve medeniyet yoksunu bir millet olarak tanıtılan Türkiye'nin hukukunu savunan, dünya kamuoyunun çok az bildiği veya yanlış değerlendirdiği Türk imajının prestijini artıran, bu yüzden kendi vatandaşlarından, siyasilerinden ve genel mânâda tüm Avrupa'dan tepki alan Loti, bu dönemde, bu tepkiler ölçüsünde Türk aydınları ve idarecileri nezdinde de takdir ve hayranlık görmüştür. Önce görevleri, daha sonra kişisel merak ve sevgisi dolayısıyla birçok defalar İstanbul'a gelen, İstanbul'un gerçek mânâsını Türklerle bulduğunu ve şehrin sonsuza kadar Türklerde kalmasını gerektiğini savunan Pierre Loti, Balkan Savaşı'nı takip eden yıllarda, Avrupa'nın tenkit ve hatta tehditlerine rağmen mücadelesini sürdürmüştür. Osmanlı topraklarına ilk gelişlerinde edindiği intibalarla, nispeten egzotik ve oryantalist bir perspektif ve üslûpla yazdığı makalelerinden sonra yazar, Trablusgarp ve özellikle Balkan Savaşı sırasında tarzını ve konularını değiştirir. Bundan sonra Loti, Müslüman-Türklerin hakkını ve haklılığını dünyaya duyurma ve kabul ettirme mücadelesine girer. *Le Figaro* ve *Le Matin* gazetelerinde Türkiye'nin hukukunu savunan makaleler yayımlar ve 1913'te, dilimize *Can Çekişen Türkiye* ismiyle çevrilen *La Turquie Agonisante*'yi neşreder.⁵ Aslında Osmanlı Devleti'nin Almanlarla ittifak yaparak I. Dünya Savaşı'na girmesini eleştirmiş ve düşüncelerini hükümete mektuplarla da iletmış olan Loti, 1915 hadiseleri konusunda Türklere yöneltilen iftiralar dolayısıyla *Türkler ve Ermeniler* şeklinde tercüme edilen bir broşür kaleme almıştır.⁶ (*Les Massacres d'Arménie*, 1919) Loti, bu yıllarda, diğer mektup ve makalelerinin dışında *La Mort de notre chère France en Orient*⁷ isimli bir eser daha kaleme alır ki mektuplar ve çeşitli

⁴ Türk edebiyatında Pierre Loti hakkında yayımlanmış eserler ve yapılan yorumlar hakkında bkz. İnci Enginün, "Loti'nin Türklere Bakışı ve Edebiyatçılarımızın Yorumu", <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/belge/1-35141/inci-engunu.html> ve Zeynep Mennan, "Türkiye'de Olumsuz Pierre Loti Eleştirileri", *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, C. 20, nr. 2, s. 31-40.

⁵ Loti, Pierre, *Can Çekişen Türkiye*, (Çev: R.C.H.), Matbaa-i Hayriye ve Şürekâsi, İstanbul 1913, 114 S. Eser, çeşitli zamanlarda değişik adlarla çevrilmiştir.

⁶ Ali Şükrü Matbaası, İstanbul 1919, 23 S.

⁷ Eser, Türkçeye ilk defa Feyyaz Mümtaz tarafından *Fransa Şarkta Neler Kaybetti?* ismiyle tercüme edilir. (İnkılâp Gazetesi Matbaası, Muğla 1922, 146 S.) Daha sonra, *Sevgili Fransa'mızın Şarkta Ölümü* adıyla

makalelerden oluşan bu kitapta, Fransa'nın Şark Meselesi ve Türkiye algısı konusunda ciddi eleştiriler söz konusudur.⁸ Bütün bu yazı ve kitaplarıyla Avrupa kamuoyunda tepkileri üzerine çeken Pierre Loti, yukarıda da vurguladığımız gibi Türkiye'de büyük bir sevgiye mazhar olur. Dönemin önemli gazete ve dergilerinde Loti hakkında sitayişkâr yazılar çıkar. İşgaller karşısında büyük bir hayâl kırıklığı yaşayan, İstanbul'un ve tüm vatanın kurtarılması için kaleme sarılan, dünya siyasetçilerine ve milletlerine, İstanbul'un Türklerde kalmasının siyasî dengeler konusunda ne kadar önemli olduğunu anlatmaya çalışan Türk aydınları, diğer bir Türk dostu Claude Farrer'le birlikte Loti'ye çok büyük değer vermiş, makale ve kitaplarında, konuşmalarında daima Loti'yi zikretmiştir. Loti'nin, Fransa-Türkiye ilişkileri ve Fransa'nın yanlış telâkileri hakkındaki bir makalesi, meselâ işgal günlerinde Yahya Kemal'e şunları yazdırır:

“Loti'nin sesi bir daha gürlledi. Lâkin bu defa öyle engin, öyle engin ki, Loti kara talihimize ağladığı günlerden beri bağrının tellerini hiçbir zaman bu kadar kuvvetle inletmedi diyebiliriz. İzmir faciasını tam olduğu gibi haber alan Loti'nin gözyaşları boşanmış. Halkın sesi Hakk'ın sesidir. Aydın şehirlerinde geçen faciayı örtbas etmek için en mühim gazetelere usulca yerleştirilen ustalık-lı haberleri öyle bir ses nasıl bir darbeye örtüyor. O haberlerin kulaklara verdiği altın ses, Hakk'ın tunç sesi yanında ne kadar zebun.”⁹

Darülfünun Konferans Salonu'nda, Pierre Loti için tertiplenen günün ayrıntılarına geçmeden önce, İstanbul'un işgal edilmesinin sebep ve sonuçlarını, ayrıca niçin Nazîf'ten bir konferans istendiğini irdelemek gerekmektedir.

Doğu Roma'nın tarih sahnesinden silinmesi ve Osmanlı'nın iki kıtadaki topraklarının birleşmesi demek olan İstanbul'un fethi ve Türkleşmesi, ilk yıllardan itibaren Hıristiyan Avrupa'yı meşgul etmeye başlamıştır.¹⁰ İstanbul'u ele geçirmekle, bir cihan devleti, hatta imparatorluğu olan Osmanlı, Asya ve

anılan kitabın son neşri *Sevgili Fransa'mızın Doğu'daki Ölümü* (Çev: Tuğrul Baykent, T.C. Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 2002, XVII+146 S.) başlığıyla.

⁸ Loti'nin Türkiye sevgisi ve Türkler hakkındaki eserlerinin tamamı için bkz. Lütfü Tınc, “Türkçedeki Pierre Loti”, 21. Yüzyıla Girerken Pierre Loti, Türkiye ve Avrupa: Pierre Loti'nin 150. Doğum Yıldönümünde Türkiye ve Avrupa'nın Siyasal ve Edebi İlişkileri Kolokyumu, 5 Mayıs 2000. <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/belge/1-35156/lutfi-tinc.html?vurgu=Loti>

⁹ “Bir Ses”, *Zaman*, nr. 476, 3 Eylül 1919; *Eğil Dağlar*, İstanbul Fetih Cemiyeti - Yapı Kredi Yay., İstanbul 2002, s. 26.

¹⁰ İstanbul'un fethinin Batı dünyasındaki aktüel akisleri ve Hıristiyan Batı'nın telâşi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Prof. Agostino Pertusi, *İstanbul'un Fethi C.2: Dünyadaki Yankısı*, (Çev: Prof. Dr. Mahmut H. Şakiroğlu), İstanbul Fetih Cemiyeti Yay., İstanbul 2006, XV+390 S.

Avrupa'da yaklaşık 250 yıl mutlak hâkimiyetini sürdürmüş, 1699 Karlofça, 1774 Küçük Kaynarca ve ardından imzalamak zorunda kaldığı diğer antlaşmalarla duraklamaya, gerilemeye ve nihayet çökmeye başlamıştır. Türklerin Anadolu ve Avrupa'da güç ve toprak sahibi olmasıyla başlayan, 1453 hadisesiyle önemi artan ama gerilemeyle birlikte daha da mühim noktalara gelen Şark Meselesi'nin¹¹ de nihaî amacı Türkleri Avrupa'dan atmak ve İstanbul'u Türklerin elinden almaktır:

Asya ve Avrupa'da toprakları olan, birçok devletin hedefi ve güvenliği için çok kritik ve stratejik bir önemi olan İstanbul, 19. yüzyıla gelindiğinde Orta Doğu'da büyük emeller besleyen Avrupa devletleri, özellikle İngiltere, Fransa ve İtalya için vazgeçilmez bir hedef olarak benimsenmiş, Rusya için de asırlardır yürüttüğü projesinde kilit bir nokta hâline gelmiştir. Avrupa devletleri, Rusya'nın hızlı ilerleyişini ve Boğazlar'ı kullanmak suretiyle sıcak denizlere inişini engellemek için uzun yüzyıllar Osmanlı'dan yana tavır koymuşlarsa da I. Dünya Savaşı'ndan sonra bu siyaset değişmiştir.

Mondros Mütarekesi'nin, İtilâf Devletleri'ne, güvenliklerini tehdit edecek bölgeleri işgal hakkını tanıyan maddesine dayanılarak - 13 Kasım 1918'de İngiliz, Fransız ve İtalyan donanmalarına ait filolar İstanbul önünde demir atmışlar, devam eden günlerde işgal kuvvetleri Osmanlı başkentinin önemli binalarına el koymuşlar, Türk polis ve jandarmasının bütün yetkilerini elinden almışlardır.¹² İstanbul'un işgalinden sonra şehrin geleceği tartışılmaya başlanmış, İtilâf devletleri bu çerçevede Sevr'e hazırlık mahiyetindeki Paris Konferansı sırasında şaşkıncu teklifler öne sürmüşlerdir. Bu tekliflerin en dikkat çekici olanları ise padişahın İstanbul'dan uzaklaştırılması ve şehrin yönetiminin uluslararası bir konsorsiyuma verilmesidir. Konu aynı şekilde Avrupa kamuoyunda ve gazetelerde de tartışılır. Bu tartışmaların ortak noktası ise İstanbul'un Türklerin elinden alınmasıdır.¹³

¹¹ “Şark Meselesi, 1774'te imzalanan Küçük Kaynarca Antlaşması'yla birlikte başlayan ve Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılması ve 1923'te Lozan Antlaşması'yla sona eren süreçte Avrupalı büyük devletlerin Osmanlı İmparatorluğu ve Ortadoğu'ya uyguladıkları emperyalist siyasetin diğer adıdır.” Matthew Smith Anderson, *Doğu Sorunu 1774-1923: Uluslararası İlişkiler Üzerine Bir İnceleme*, (Çev. İdil Eser), İstanbul 2001, s. 397.

¹² Zekeriya Türkmen, “İstanbul'un İşgali ve İşgal Dönemindeki Uygulamalar”, (13 Kasım 1918-16 Mart 1920), Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, nr. 53, c. : XVIII, Temmuz 2002. <http://www.atam.gov.tr/index.php?Page=DergiIcerik&IcerikNo=234>

¹³ Bu konuda yapılan tartışmalar hakkında geniş bilgi için bk. Bilge Criss, *İşgal Altında İstanbul (1918-1923)*, II. Baskı, İletişim Yay., İstanbul 1994, s. 22-27

Türk devlet adamlarının, askerinin ve sivil halkın onurunu zedeleyecek uygulamaların yapıldığı, asayişin günden güne bozulduğu, Rum ve Ermeni azınlıkların taşkınlıklarının arttığı, hepsinden önemlisi şehrin Türklerin elinden alınmasının konuşulduğu işgal günlerinde Fransız Orduları Doğu Komutanı General Franchet d'Esperey'in şehre geliş ve giriş tarzı ise millî infiali son noktaya getirmiştir. 8 Şubat 1919 Cumartesi günü deniz yoluyla İstanbul'a gelen ve bu gelişi taşkınlığa varacak tezahüratlarla kutlayan Rumların "Fâtih'in fetihtе kullandığı beyaz ata nazire olarak"¹⁴ kendisine hediye ettiği beyaz atla, Galata Rıhtımı'ndan Pera Palas Otelі'ne giden generalin tavırları, bu çalışmada *Hitâbe*'sini söz konusu edeceğimiz Süleyman Nazif'e, Türk edebiyat ve basın tarihinde daima hatırlanacak bir yazıyı, "Kara Bir Gün"ü yazdırır:

*"Sansür memuru Yüzbaşı Aziz Hüdaî Bey'in her şeyi göze alarak metne ilişmemesi ve yabancı görevlilerden gizlemesi sonucu, şımarık generalin şahsında, tüm işgalcilere ve onların yordakçılarına bir şamar olan yazı Hâdisât'ın 9 Şubat tarihli nüshasında siyah bir çerçeve içinde yayımlanır."*¹⁵

Çok zor şartlar altında ve sansürden kaçınılarak yayımlanan bu makale, işgal kuvvetlerini ve özellikle generali aşırı derecede öfkelenmiştir. Yazıdan haberdar edilen general, Nazif'in derhâl yakalanması ve kurşuna dizilmesi emrini vermişse de¹⁶ İstanbul polisi, "Namert düşman tarafından tevkif edilmek ruhumu muazzep eder. Beni yakalayacak hiç değilse Türk polisi olsun" diyerek kendisine gelen Nazif'i teslim etmemiş, araya giren bazı hatırlı kimseler Nazif'i sahiplenmişlerdir. Kemalettin Şükrü gelişmeleri "... bu sırada müdürün odasına giren ve Nazif'in dostu olan Yusuf Franko Paşa, iyi görüştüğü generale giderek Nazif'in affını rica etmiş ve mesele Hadisât'ın kapanması ile kapanmıştır"

¹⁴ Şevket Beysanoğlu, *Doğumunun 100. Yılında Süleyman Nazif (Hayatı-Sanatı-Eserleri-Eserlerinden Seçmeler)*, Diyarbakır'ı Tanıtma ve Turizm Derneği Yay., Ankara 1970, s. 31.

¹⁵ Muhammet Gür, "Makale ve Mektuplarına Göre Süleyman Nazif", Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Yeni Türk Edebiyatı Anabilim Dalı, (Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul 1992, s. 103.

¹⁶ "Ceneral Franşe d'Espere, Fransa sefarethanesinden otomobil ile alelacele kalkıp Şehremaneti binasında yerleşmiş olan Ceneral Şarpi'yi ziyaret etti: Benim ve Fransa'nın hakkında bu derece küstahâne hücum eden bu adam yarım saate kadar yakalanmalı ve bana getirilmelidir. Derhâl Divan-ı Harb'e vereceğim. İtilâf devletleri âlemeinnas tahkir eden adamın cezası yarın sabah mutlaka verilmelidir. Ceneral Şarpi, hemen İngiliz ve İtalyan fevkalâde komiserleri ile temasa geldi. Bâbüâlî'ye müşterek imzalı ve kat'î ifadeli şedit bir nota verdiler. Süleyman Nazif ismindeki adam yarım saate kadar bize teslim edilmelidir. Yoksa intişar etmiş olan aleyhtar makaleden Türk hükümetini mesul edeceğiz." Kemalettin Şükrü, *Mütareke Acıları*, Selâmet Matbaası, İstanbul 1930, s. 97-98.

şeklinde nakletmektedir. Neticede Nazif, “*Bu ihtiyar vatanperver ile yakından temasa gelmek istiyorum*” diyen generalle görüşürülmüş, “*kendisine has vakarı ile generalin şahsı hakkında hiçbir husumet beslemediğini, fakat İstanbul’a bu tarzda girişten müteessir olduğunu anlat*”¹⁷ ve sözlerini şöyle tamamlamıştır:

“*Yine söylüyorum general. Bir Fransız generali olarak İstanbul’a böyle girmeyecektiniz. Sizi Beyoğlu sokaklarında gezdiren at, Fransa’ya karşı muhabbet dolu Türk kalplerinde unutulmaz yaralar açmıştır.*”¹⁸

Yazdığı bu yazı ve sonrasında gösterdiği sebat ve cesaretiyle ilgiyi üzerine çeken, daha önce de şiirleri ve yazılarıyla; özellikle yeni, güçlü nesir anlayışıyla kendisini kabul ettiren Süleyman Nazif, söz konusu toplantı için Pierre Loti Cemiyeti üye ve mensuplarının, üzerinde ittifak ettikleri en önemli isimdir. Namık Kemal’den sonra vatan konusunda en ateşli ve etkili eserleri kaleme alanlardan birisi olan Süleyman Nazif, 23 Ocak 1920 günü, ön sıralarda oturan işgal kuvvetleri komutanlarına rağmen tam da istenilen, ihtiyaç duyulan bir tonda konuşmasını yapmış, söz konusu günlerde ruhen bunalmış, zihnen yıpranmış olan halk ve aydınlara büyük moral vermiştir.

Pierre Loti Cemiyeti ve Günü

Ağustos 1913’te, Türkleri savunan eserlerinden dolayı sarayına kabul edildiği Sultan Mehmed Reşad’la da görüşen Loti için beslenen sevgi ve hayranlığın en somut göstergesi ve neticesi, devrin seçkin şair ve yazarlarının kurdukları Pierre Loti Cemiyeti’dir. Cemiyetin kuruluş macerası, cemiyet başkanı Ahmed İhsan’ın çıkardığı *Servet-i Fünun* mecmuasının Pierre Loti nüshasında anlatılmıştır. “Pierre Loti Cemiyeti” başlıklı yazıda bildirildiğine göre, 10 Ocak 1920 Cumartesi günü Matbuat Cemiyeti Merkezi’nde toplanılmış, bu cemiyetin yüze yakın üyesine Pierre Loti’nin Türklük için ifade ettiği mânâ hatırlatılarak cemiyet kurma fikri izah edilmiş, Ahmed İhsan, Bedri Nedim, Celâl Sâhir, Ârif Hikmet, Kâzım Şinsasi, Velid Ebuuzziya ve Yahya Kemal Bey’lerden oluşan bir idare heyeti seçilmiş, hemen çalışmaya başlayan heyet, “*her fikrî ve vatanî teşebbüse feyz-kâr elini uzatan Veliahd-ı Saltanat Hazretlerinin Cemiyeti himayelerine almalarını rica ve temin et*”miştir.¹⁹ İleride ayrıntılarını vereceğimiz üzere, bu yazıda o zamana kadarki faaliyetler sıralanmış, yapılan işlerin en büyüğünün 23 Ocak 1920 tarihli Pierre Loti Günü

¹⁷ a.g.e., s. 106.

¹⁸ a.g.e., s. 106-107.

¹⁹ *Servet-i Fünun*, nr. 1447, 26 Şubat 1336, s. 182.

olduğu belirtilmiş ve Loti'yle yapılan bir yazışmanın metinleriyle konferansların matbuattaki akisleri verilmiştir.

Abdülhak Şinasi Hisar, Pierre Loti Cemiyeti'nin teşekkülü ve bu makalede söz konusu edeceğimiz toplantının organizasyonu hakkında şu önemli bilgileri verir:

“1919 sonunda Türk matbuatı erkânından bazıları Türkiye ve Türklerin haklarını müdafaa için bir toplantı yapılmasına karar vermişlerdi. 10 Aralık 1919'da²⁰ Matbuat Cemiyeti'ne dâhil otuz-kırk kadar âzâ toplanarak bir de Pierre Loti Cemiyeti kurmaya teşebbüs etmişlerdi. Bu toplantıda Abdülhâk Hâmid, Hamdullah Suphi, Yahya Kemal, Celâl Sâhir gibi bazı şairler, edipler ve Ahmed İhsan, Velid Ebuzyiya, Kâzım Şinasi gibi bazı gazeteciler vardı.

Bu toplantıda 23 Kânunusani, yani Ocak gününün “Pierre Loti Günü” tesmiye edilerek her sene onun tes'id olunmasına, “Türk dili ve Türk yaşadığı müddetçe böyle bir Pierre Loti günü anılacağına” karar verilmiş ve bu münasebetle Dârülfünun'da ve o zaman tehlikeli sayılacak “miting” kelimesi kullanılmadan, “büyük bir toplantı” denilmesi müttefiken kararlaştırılmıştı.

Bu toplantıda Pierre Loti'nin Türkiye lehine çıkan sesinin mümkün mertebe kuvvetle duyulması için, siyasî ve idarî bazı tedbirler alınmasına, tes'id günününün işgal kuvvetlerinin tasallutundan masun kalması için Pierre Loti Cemiyeti'nin ve Veliahd Mecid Efendi'nin himayeleri altına girmesine ve o gün Veliahdın da bu toplantıya iştirak etmesine karar verildi.”²¹

23 Ocak 1920 Cuma günü gerçekleştirilen ihtifalde, Bursa Vilâyet Mektupçuluğu görevini ifa etmekteyken Loti'yle iki kez görüşmüş olan²² ve kadın-erkek, genç-ihthiyar, herkese millî bir ruh ve cesaret vereceğinden emin olunan Süleyman Nazîf'le, yazı ve sohbetlerinde Loti'yi pek çok vesileyle zikreden Yahya Kemal birer konuşma yapmışlardır. Veliahd Abdülmecid'in himayesinde ve huzurunda gerçekleştirilen, aslında Pierre Loti'yi tebci için tertip edilen, işgal kuvvetlerinin asker ve komutanlarının da hazır buldukları bu konferans, iki kuvvetli hatibin konuşmalarıyla başka bir çehre almış ve

²⁰ Burada bir yanlış hatırlama söz konusudur. Cemiyet, Servet-i Fünun'da belirtildiği üzere 10 Ocak 1920 Cumartesi günü kurulmuştur. (M.S.)

²¹ *İstanbul ve Pierre Loti*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2005, s. 81.

²² Enginün, <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/belge/1-35141/inci-engunu.html>

toplantı, işgali ve haksızlığı lânetleyen millî bir heyecana, nümâyîşe dönüşmüştür.²³

Konferans haberini *İleri* gazetesi, aynı gün “*Bugün muhibb-i âli-tebârumuz Pierre Loti hazretlerinin günüdür. Türk millet-i mazlûme ve necîbesi müdâfî-i hak-perestine takdim-i şükran eder. Veliahd Hazretlerinin taht-ı himâye-i necâbet-penahîlerinde bugün Darülfünun’da büyük merasim icra edilecektir*”²⁴ cümleleriyle vermiştir. *Tasvir-i Efkâr* ise, toplantıyı ilk sayfasından, kırmızı harfler ve büyük puntolarla “*Hak ve Hakikat Kahramanının Yevm-i Mahsusu*” şeklinde duyurur. Bu ilk sayfada, Süleyman Nazif’le Yahya Kemal’in fotoğrafları yan yana yayımlanmış ve altlarına “*Dârülfünun Salonu’ndan Pierre Loti’nin nâmını ta’zimen hitabeler irat edecek olan “Edib-i bülend-beyânımız Süleyman Nazif Bey” ve “Şair-i güzide-elhânımız Yahya Kemal Bey” ibareleri konulmuş;*²⁵ bu nüshada ayrıca Yahya Kemal’in, Pierre Loti’ye dair yazdığı “O ve Biz” isimli yazısı çıkmıştır. Zeynep Hanım Konağı olarak bilinen İstanbul Darülfünunu Konferans Salonu’nda yapılan bu toplantıda, dönemin aydınları, öğrenciler, 5000’den fazla olduğu belirtilen kadınlı-erkekli dinleyiciler, yabancı misafirler ve işgal ordularının subayları hazır bulunmuşlardır. İşgal kuvvetlerine ait subay ve generaller, Hisar’ın, “*Mütareke zamanından beri, İstanbul(un) ilk defa olarak tekrar canlan(dığı) ve tarihî mânâsını al(dığı)*”²⁶ belirttiği bu toplantıyı, Pierre Loti ve Fransa hakkında düzenlenen bir “şükran günü” zannettikleri için engellemişlerdir.²⁷

Veliahd Abdülmecid Efendi’nin “günün heyecanına uygun bir canlılıkla geldi”ği, padişahın temsilcisi olarak Başyâver Naci Paşa’nın, Halide Edip, Peyami Safa, Abdülhak Şinasi, İbrahim Alâattin, Orhan Seyfi gibi dönemin ve sonrasının tanınmış edebiyatçı ve siyasîlerinin katıldığı merasim, Cemiyet Başkanı Ahmed İhsan’ın açış konuşmasıyla başlamış, Abdülhâk Hâmid’in Pierre Loti’ye Türk milletinin şükranlarını ifade eden bir mektubunun okunmasıyla devam etmiş, ardından Süleyman Nazif kürsüye davet edilmiş,

²³ Bu heyecanın oluşmasında Süleyman Nazif’in sert ve ateşli üslubunun büyük payı vardır: “*Süleyman Nazif, başkalarına duyurmak istediklerini, Pierre Loti’ye hitaben söylemiş oluyor; bazen de Pierre Loti’yi büsbütün unutmuyor gibi, artık ondan bahsetmiyor ve âdeta kendisinden bahsediyordu.*” Hisar, a.g.e., s. 84.

²⁴ *İleri*, nr. 734, 23 Kânunusani, 1336 (1920), s. 1.

²⁵ *Tasvir-i Efkâr*, nr. 2967, 23 Kânunusani 1336 (1920), s. 1.

²⁶ Hisar, a.g.e., s. 83.

²⁷ Dr. Şuayb Karakaş, *Süleyman Nazif*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara 1988, s. 132.

sürekli tezahürat ve alkışlarla kesilen, bazı kısımları tekrar okutulan hitabesinden sonra Yahya Kemal irticâli bir konuşma yapmıştır.²⁸

Konferansın akisleri hemen 24 Ocak, yani ertesi günü matbuatta görülmeye başlar. Nazîf'in de zaman zaman yazılarının çıktığı *İleri*, Pierre Loti Günü'nün haberini ilk sayfadan, bold harfler ve büyük puntolarla "*Pierre Loti Günü: Darülfünun'daki Muazzam Bir Konferans*" başlığıyla duyurur ve oldukça fazla sansüre uğramış şekilde konuşmacıların hitabelerini yayımlar.²⁹ Bu konferansa büyük önem verdiği anlaşılan *Tasvir-i Efkâr* da ilk sayfasında "*Dünkü ihtifâlin, hâzirûnu girye-bâr-ı teheyyc eden şâheseri: Edib-i bülembeyânımız Süleyman Nazîf Beyefendi, dün Pierre Loti İhtifâli münasebetiyle hak ve hakikati intâk eden âtidedeki hitâbe-i vecd-âveri irât ve Darülfünun Konferans Salonu'nda Pierre Loti'nin nâmını ta'ziz edenleri derin bir heyecan içinde eşkrîz eylemişlerdir*"³⁰ diyerek Nazîf'in hitabesinin metnini, yine yer yer sansürlenmiş şekilde yayımlar. İki gün, 23-24 Ocak günlerinde yayımlanamayan, çıkarmayı düşündüğü "Pierre Loti nüshasını" neşremediği için okuyucularından özür dileyen *Vakit* de 25 Ocak günü sayısında, konferansı ilk sayfadan "*Büyük Dostumuz Pierre Loti Şerefine Yapılan İhtifal: Pierre Loti günü münasebetiyle Darülfünun'da tertip edilen ihtifal, pek büyük bir tezahürât-ı vatanperverâne şeklini almış, Süleyman Nazîf Bey'in nutku herkesi heyecanın evc-i bâlâsına çıkarmıştır*"³¹ ibareleriyle haber vermiştir. Devrin diğer pek çok gazetesinde, yapılan toplantı ve irat edilen nutuklarla ilgili, fakat yer yer sansürlenmiş haberler yer almıştır.³²

Bu faaliyeti gerekleştiren Pierre Loti Cemiyeti, "Büyük Dost" olarak zikrettiği Loti'ye, bilgilendirme mahiyetinde bir telgraf yazmış ve bu telgrafla Loti'den gelen cevabı özel nüshada yayımlamıştır:

Paris'te veya Rochefort'da Fransa Encümen-i Dânişi Âzâsı Pierre Loti'ye

"*Türk mütefekkirleri, umum milletin hiss-i müttehidine tercüman olarak bir Pierre Loti Cemiyeti tesis ettiler. Veliahd Hazretleri, cemiyeti himâye-i mufahhamaları altına aldılar. 23 Kânunusani Cuma günü, Pierre Loti Günü idi. Bütün Türk gazeteleri o nâma tahsis edildi. İstanbul Darülfünunu Salonu'nda verilen konferansta, zât-ı hazret-i pâdişâhî i'zâm buyurdıkları bir zât tarafından temsil olundular ve Veliahd-ı Saltanat Hazretleri bizzat hazır*

²⁸ *İleri*, nr. 735, 24 Kânunusani 1336 (1920), s. 1; *Hisar*, a.g.e., s. 83.

²⁹ *İleri*, nr. 735, 24 Kânunusani 1336 (1920), s. 1, 2, 4.

³⁰ *Tasvir-i Efkâr*, nr. 2968, 24 Kânunusani 1336 (1920), s. 1.

³¹ *Vakit*, nr. 796, 25 Kânunusani 1336 (1920), s. 1.

³² Bu toplantıyla ilgili haberlerin listesi için bkz. Kerman, a.g.m., s. 343.

bulundular. Bu konferansa gelen kadın-erkek beş bin kişi, Pierre Loti nâmını tebciil ettiler. Pierre Loti Cemiyeti, diğer âsâr-ı ta'zîm ve tekrîm meyanında eserlerinizi, Türk muhitinde neşr ve ta'mîm için tercüme ettirmek tasavvurundadır. Bu hususta müsaadenize nâil olursa mesut olacaktır."

Servet-i Fünun İdaresinde

Pierre Loti Cemiyeti

Pierre Loti'nin Cevabı

İstanbul - Servet-i Fünun - Pierre Loti Cemiyeti'ne

Rochefort'dan

"Cümlenize en müteheyyiç teşekkürlerim. ³³ Derin bir surette mütehassissim. Mektup postada."

Pierre Loti³⁴

Bu makalede Nazif'in, tam metnini verdiğimiz konferansı, toplantı akşamı ve takip eden günlerde İstanbul'da çok büyük bir etki yaratmış, Pierre Loti sevgisi ve hürmeti Nazif'in coşkulu üslûbuyla millî bir coşkuya dönüşmüş, bu yüzden, konuşmasından yaklaşık iki ay sonra "Kara Bir Gün" yazarı, işgal kuvvetleri tarafından zararlı görülerek Malta'ya sürülmüştür.³⁵ Dinleyicilerin ve Veliahd'ın tezahürat ve tasviplerinin parantez içerisinde gösterilerek verildiği bu hitabenin tam metni, toplantının yapıldığı sene Pierre Loti Cemiyeti Başkanı Ahmed İhsan tarafından yayımlanmış, ayrıca hitabe yine Ahmed İhsan'ın gayretleriyle Fransızca olarak neşredilmiştir.³⁶ Bu tercümeyi veya Nazif'in, Malta'ya sürülmeden evvel kendisine iletebildiğini söylediği metni okuyan Pierre Loti,³⁷ Süleyman Nazif'e bir teşekkür mektubu göndermişse de³⁸ o sıralar

³³ "Cümlenize en müteheyyiç teşekkürlerimi arz ederim" şeklinde olduğunu tahmin ettiğimiz bu cümle, *Servet-i Fünun*'da aynen bu şekilde yer almıştır. (M.S.)

³⁴ *Servet-i Fünun*, nr. 1447, 26 Şubat 1336, s. 182.

³⁵ Gür, a.e., s. 109 vd.

³⁶ *Disours prononce par Suleiman Nazif Bey a la conference organisee en l'honneur de Pierre Loti: a l'Universite de Stamboul le 23 Janvier 1920*, Imprimerie Ahmed İhsan & Ci, t.y., 26 S.

³⁷ "... Birkaç gün sonra, Süleyman Nazif Bey, İngilizler onu sürgüne göndermeden konuşmanın tam metnini bana ulaştırma fırsatı bulmuş." Pierre Loti, "Bazı Fransız Gazetelerinin Kızdırıcı Tarafgirliği", *Sevgili Fransa'mızın Doğu'daki Ölümü*", (Çev: Tuğrul Baykent), T. C. Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 2002, s. 64.

Malta'da sürgün olduğu için mektubu alamayan Nazif, daha sonra (bu makalenin ekinde yeni harflere aktararak verdiğimiz) bir cevabî mektup yazıp yayımlamıştır. Bu mektuba karşılık da Pierre Loti'nin özel kâtibi, 12 gün sonra Loti nâmına Nazif'e bir mektup gönderir. Süleyman Nazif'in sonradan neşrettiği bu mektup da çalışmamıza, yeni harflere aktarılarak eklenmiştir.³⁹ Ayrıca, Pierre Loti'nin dostu olan ve o gün konferansları dinleyen bir zat, "Komutanım" hitaplı bir mektupta, toplantıda konuşulanların ve halkın heyecanının Rum ve Ermeniler tarafından çarpıtıldığını, konferans metinlerinin tahrif edilerek Fransız gazetelerine yollandığını örnekleriyle Loti'ye anlatmıştır. Loti de *Le Matin* gazetesi müdürüne bir mektup yazarak, kendilerine iletilenlerin yalan ve iftira olduğunu, gazetenin bu yalan bilgilerle yaptığı haberlerin, o gün toplantıda bulunan birçok Fransız subayı tarafından da yalanlandığını, Türklerin asla Fransız düşmanlığı yapmadığını belirtmiştir.⁴⁰

Süleyman Nazif'e Türk edebiyat ve siyaset tarihinde unutulmaz bir mevki kazandıran bu konferansı, kendisinden bahseden bütün kaynaklar söz konusu etmiştir. Edebiyat tarihleri, antolojiler, mütareke devrini ve işgal İstanbul'unu konu alan pek çok eserde, köşe yazılarında Süleyman Nazif'in bu nutku daima hatırlanmıştır. Pierre Loti Günü'nde Nazif'i dinlemiş olan ve Türk edebiyatının bir sonraki neslini oluşturan bazı yazarların Nazif ve hitabesiyle ilgili fikir ve hisleri ise şöyledir:

*"Mütareke zamanlarının o kara günlerinde, bilhassa Fransızlar tarafından gösterilen gılgite karşı Türk münevverlerinin plâtonik bir protesto çeşnisi vererek yapmak istedikleri meşhur Pierre Loti Günü'nde, baştan, galip müstevlilerin bile ehemmiyet vermedikleri ve Fransız edibine karşı cemile mahiyetinde telâkki ederek müsaade ettikleri o içtimada, Süleyman Nazif'in okuduğu uzun, fakat çok heyecanlı nutuk bütün hâzirünü, gözlerden yaş getirecek derecede coşturmuş, bir gazetenin haklı olarak dediği gibi, o gün "Pierre Loti Günü olacakken "Süleyman Nazif Günü" olmuştu. Fakat günün kahramanı bu yüzden Malta'ya sürüldü."*⁴¹

"Türk dostu Pierre Loti'yi övmek, fakat daha ziyade İstanbul'u işgal eden askerî kuvvetleri ve o kuvvetleri buraya yollayan devletleri mânen tenkit ve

³⁸ Zeynep Kerman, "Doğumunun 150. Yılı Münasebetiyle Türkçede Pierre Loti Tercümelere ve Hakkında Yazılan Yazılar Bibliyografyası", *Türk Dili*, nr. 580, Nisan 2000, s. 338.

³⁹ *Çal Çoban Çal*, İnci Mecmuası İdarehanesi, İstanbul 1339, s. 25-28.

⁴⁰ "Bazı Fransız Gazetelerinin Kızdıracı Tarafgirliği", *Sevgili Fransa'mızın Doğu'daki Ölümü*, (Çev. Tuğrul Baykent), T. C. Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 2002, s. 61-63.

⁴¹ İsmail Habip (Sevük), *Edebî Yeniliğimiz I-II (İkinci Kısım)*, Devlet Matbaası, İstanbul 1931, s. 181

hicvetmek için söylediği o ateşli hitabede düşmanın pis ayaklarıyla çiğnenen bir şehir toprağının en acı, en korkusuz feryatları ile çağlamış, köpürmüştür.”⁴²

“... Artık belliydi ki kürsüde bu milletin kalbi konuşuyordu. Bu hitabenin yarattığı misli görülmemiş heyecanı, o günleri yaşamayanlar bir daha duyamayacaklardır.”⁴³

“Onun volkanik mizacı vatanın en buhranlı günlerinde indifa etmiştir. Balkan Harbi’nde “İstanbul Eğleniyor!” makalesi ve İstiklâl Harbi’nde “Pierre Loti Günü” hitabesi, herkesin gözünü, onun ruhunda lâvlar püsküren tepelere çekmişti. Bu hitabeyi Dârülfünun’da Nazif’in ağzından dinlememiş olanların ona dair edinebilecekleri fikir, Vezüv Yanardağı’nı kartpostaldan başka yerde görmeyenlerin intibaından fazla olamaz. Konferans Salonu’nun ön koltuklarındaki ecnebî sefirlerin karşısında söylenen bu hitabe, uyandırdığı görülmemiş galeyan hâliyle, Türkiye önünde Avrupa’nın gafletini sona erdiren en büyük tesirlerden birini yarattı.

Âkif’i andığımız bugünlerde onun en büyük dostunu ve ideal yoldaşını, ölümünün 14. yılına dün girdiğimiz Nazif’i nasıl unutabiliriz, nasıl? Anlamıyorum.”⁴⁴

“Meşhur “Hitâbe”sinde, zincire vurulmuş bir kartalın kanat şakırtıları ve keskin çığrıışları vardır. Onun için geride aç bir ev bırakarak Malta’ya sürüldü. O günlerde ben “Nazif”i, öfkesinden kızıl sorgucu tutuşan ve ağzı lavlar köpüren yanardağlara benzetirdim. Ne vakit tehlikeli günler gelse, vatan ufukları kararsa, bu yanardağın göğsü yarıılır, ateşi ile ortalık aydınlanırdı.”⁴⁵

Yaşadığı dönemin ve sonrasının hemen bütün aydınlarının, edebiyatçılarının zekâsına, hafızasına ve üslûbunun parlaklığına hayran olduğu Süleyman Nazif, edebiyat tarihini olduğu kadar Türk ve dünya tarihini de çok iyi okumuş, anlamış ve yorumlamış bir entelektüeldir. Şiirlerinde ve mensur şiirlerinde görülen ince duyuş ve hassasiyet, siyasî makale ve kitaplarında yerini keskin bir gözlem ve senteze bırakır. Metnini verdiğimiz hitabenin bir yerinde, memleketinin tarihini iyi bildiğini söyleyen Nazif’in, diğer eserlerinde olduğu gibi Pierre Loti Konferansı’nda da bu zekâ ve terkip kabiliyeti tezahür eder. Hisli bir şair, kuvvetli bir nâsir olduğu kadar etkili bir hatip olarak tanınan Nazif’in konferansı, Türk edebiyat, siyaset ve basın tarihine, Mütareke

⁴² Münir Süleyman Çapanoğlu, Süleyman Nazif, *Hür Türkiye*, Aralık, 1954’ten naklen Beysanoğlu, s. 49

⁴³ Orhan Seyfi Orhon, Süleyman Nazif, *Zafer*, 7.1.1954’ten naklen Beysanoğlu, s. 49

⁴⁴ Peyami Safa, “Süleyman Nazif Merhum”, *Tasvir-i Efkâr*, nr. 4586-230, 5 Ocak1941, s.1

⁴⁵ İbrahim Alâattin (Gövsâ), *Süleyman Nazif (Hayatı, Mektupları, Fıkra ve Nükteleri)*, Semih Lütfi: Sühûlet Kütüphanesi, İstanbul 1933, s. 48.

İstanbul'una ait az sayıdaki olumlu hatıralardan birisi olarak geçmiştir. Bu çalışmada da, 23 Ocak 1920'de irat edilen ve aynı yıl Pierre Loti Cemiyeti Başkanı Ahmed İhsan ve ortaklarının matbaasında basılan, Süleyman Nazif'le ilgili eserlerde daima anılan, kısmen veya sadeleştirilerek alıntılanan⁴⁶ fakat tam ve doğru şekilde yeni harflerle bugüne kadar neşredilmeyen⁴⁷ "Hitabe"nin transkripsiyonu yapılmış, ayrıca bu konferans dolayısıyla başlayan Süleyman Nazif-Pierre Loti mektuplaşması da - metinler verilerek - söz konusu edilmiştir.

⁴⁶ Hitâbe metnini, çeşitli makale, mektup ve hatıraların yer aldığı *Sevgili Fransa'mızın Doğu'da Ölümü* isimli kitabında Pierre Loti de kısaltarak ve atlayarak yayımlamıştır. Kitabın 18. bölümünü oluşturan "Süleyman Nazif Bey'in Konuşmasından Alıntılar" başlıklı bu kısım için yazar bir dipnot düşerek "*İstanbul Üniversitesi'nde, 23 Ocak 1920'de, Pierre Loti şerefine düzenlenen konferansta Süleyman Nazif Bey tarafından dile getirilmiş ve burada Doğulu (Türkçe) cümle kuruluşu yapısına ve benzetmelerine sâdik kalınarak çevirisi yapılmıştır.*" demiştir. (Çev: Tuğrul Baykent), T.C. Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 2002, s. 64. Loti'nin atladığı bölümlerin önemli olanları, çevirisini yaptığımız metinde, sayfa altı dipnotlarında gösterilmiştir.

⁴⁷ *Hitabe*'yi tam metniyle yayımlama gayreti gösteren bir çalışma mevcuttur. Süleyman Nazif gibi Diyarbakırlı olan, Diyarbakır'ın ve Diyarbakırlı şair-yazarların tanıtılması için önemli eserler kaleme alan Şevket Beysanoğlu *Doğumunun 100. Yılında Süleyman Nazif (Hayatı-Sanatu-Eserleri-Eserlerinden Seçmeler)*, (Diyarbakır'ı Tanıtma ve Turizm Derneği Yay., Ankara 1970, s. 31.) başlıklı çalışmasında hitabenin tam metnini latinize etmek istemişse de, bu aktarımda çok ciddi problemler söz konusudur. Çeşitli okuma yanlışları (müessir-masir, düşnâm-düşman, metrûkât-mefrûkât, elvâh-elvâk, müzdâd-mütezád, cemiyet-i hâtır, cem'iyet hâtırı, engüşt-ber-dehan, engüşt bir dehan, muhtariyet-i idare-muhtariyet idaresi vs.), mânâya tesir edecek ciddi dizgi hataları (tensib-tevsib, sakf u cidâr-sakf-u cidâr, memleketin-memleketimin gibi), atlanan kısımlar (şu, ne kadar, daha gibi bazı kelimeler çevrilmemiş, okunamayan kısımlar da "...." şeklinde gösterilerek veya boşluk bırakılarak geçilmiştir) vardır ve bu sorunlar metnin tam ve doğru şekilde yeni harflere aktarılmasını zorunlu kılmıştır.

Ek 1: Süleyman Nazif'in "Hitâbe"si (Çeviriyazı)

Süleyman Nazif

Hitâbe

1338 sene-yi hicriyesi Cumâdelülâ'sının gurrasine müsâdif 1920 sene-i milâdiyesi Kânunusâni'sinin 23. Cuma günü Dersaadet Darülfünunu'nun Konferans Salonu'nda muhibb-i millîmiz Pierre Loti'yi tebcîlen irâd edilmiştir.

Matbaa-i Ahmed İhsan ve Şürekâsi

Necat-penah efendimiz, huzzâr-ı kiram,

Muhibb-i millîmiz Pierre Loti'ye şükrân-ı millîyi bir kere de bu mevki-i hatîrden iblâğ için benim de birkaç söz söylememi tensib etmiş olan zevâtın arzusunu tatmin etmek, bence vicdanî bir vazife olmasaydı, i'tizâr ederdim. Cihan-şümül bir şöhet-i edebiyeye sahip olan o rabbü'l-edebin müessirine, isterdim ki daha salâhiyettar kalemler ve lisanlar tercüman-ı şükran olsun.

Türklerin hakk-ı mağdurunu müdafaa için aziz dostumuz, senelerden beri yorulmayan, korkmayan, nevmid olmayan bir azim ile çalışıyor. Bu yüzden ne kadar ve ne kadar tarize ve düşnâma uğradı. O'nu inziva-gâhında bile rahat bırakmak istemeyen tecavüzler bazen mübâreze teklifi, katil ve idam tehditleri gibi küstah ve câniyâne şekiller bile alırdı. Ve alıyor. Fakat maddî, manevî hiçbir taarruz Pierre Loti'nin sesini, hakkın bu sedâ-yı vefa-kârını boğamadı.

Pierre Loti, Türk'ü müdafaada niçin bu kadar ısrar ve sebat gösteriyor? İşte ben burada şu meseleyi tedkik ve ta'mik edeceğim. Öyle zannediyorum ki iltizam ettiği davanın kudsiyetini ispat etmek, O'nun mücâhedâtındaki ulviyeti

daha ziyade izhâra hâdim olur. Bir adamın içtihadının isabetini söylemek ve bu isabete başkalarının da kanaatini celbetmeye muvaffak olmak, itikadımca şükranların en samimîsi ve en filîsidir.

Kurûn-ı vustânın karanlık köşelerinden ve karanlık asırlarından mütevâliyen nebeân edip gelen seyl-i ağrâza insaniyet-i mütemeddinenin - daha muayyen bir kelime ile ifade edeyim - insaniyet-i Hıristiyanîyenin kulakları ve vicdanları girdâb-âlûd, cehennemî birer insibâb-gâh olmaktan hâlâ, bu yirminci asırda bile kurtulmadı. Aleyhimizde tertip olunan efsaneler ağızdan ağza, kalemden kaleme dolaşarak, az müddet zarfında Avrupa'nın, Amerika'nın en ücra köşelerinde câ-yı kabul ve câ-yı tahassüs buluyor. Bizi işittiği isnâdât ile değil, kendi meşhûdât ve kanaatıyla tanıyan Pierre Loti, hak ve adlin müdafii sıfatıyla ve tek başına bu dalâl-ı umumîyenin önüne geçmek istedi.

Bugün Pierre Loti, yirminci asr-ı milâdînin vicdan-ı müteşahhısıdır. Pek ziyade teessüf ederiz ki bu gibi ashâb-ı insafın adedi, yirminci asr-ı milâdînin vicdanını âtiyen azab ve hicaptan kurtaracak miktarda bulunmuyor. Claude Farrer, Duran, Heriyö ile birçok Fransız zâbitân ve mütefekkirini o hak-perverlerdendir. Fakat bu nedret, onların kadr ü kıymetini tenkîs değil tezyîd eder.

Pierre Loti bizim dava-yı millîmizi niçin bu kadar şiddet-i azm ile iltizam ediyor? Bizim yüzümüzden kazanmış olduğu düşmanlar diyorlar ki: *“Eyüp servilerinin altında veya Bursa'nın Yeşil Cami'i avlusunda geçen tahassüs ve murakabe saatleri, bu rakikü'l-kalb şaire o kadar heyecan-ı bedîi vermiş ki teheyyücâtı nihayet mantığını ve muhakemesini mağlûp etmiş. Azâde müellifi bu tesirlerin taht-ı teshîrinde Türkleri müdafaa ediyor.”* Böyle diyorlar. Fakat ne kadar yanlış ve bedahet karşısında ne kadar büyük bir yalan, bir iftira!

Mehâsinden mütehassis olmak, hüsn-i terbiye görmüş her medenîye şeref verecek bir haslet, bir fazilettir. Pierre Loti, Yunanistan'ın muhtelif yerlerini de İstanbul gibi, Bursa gibi gezip gördü. Kendi vatanının zengin müzelerindeki âsâr-ı kadîme-i Yunanîyeden de elbette birçok zengin mâye-i tahassüs, birçok heyecan-ı bedîi almıştır. Bununla beraber niçin “Grek”lere medhiyeler, kasideler ibzâl etmiyor? Methetmek, kaside yazmak şöyle dursun, bu kavimde gördüğü âsâr-ı tereddîye karşı olan nefretini, mazinin metrûkât-ı nefsesi susturamamış, bir vakit Yunanistan-ı kadîme me'vâ-yı sanat olan kıtada şimdi mütemekkin bulunan akvâmın, havassında, avâmında gördüğü nevâkıs ve fezâyihî daima ve alenen tenkit ve takbih etmiştir. Türk'e ihdâ-yı selsebil eden kalemi, Türk'ün bu haksız düşmanına bi-hakkın zehr-i tel'in akıttı.

Bizi Pierre Loti'ye sevdiren, Pierre Loti'yi bize bu kadar şiddetle rapteden sebep başkadır.

Eserlerinde bî-nazir bir kudret ve belâgatle terennüm ettiği ve ebediyete terennüm ettireceği âsâr-ı milliyemizin cephesinde gördüğü Türk ruhuna âşık oldu. Hem de bakınız nasıl:

İnsan Eyüp mürdâbâdında dolaşırken zanneder ki, serhadd-i âhirete gelmiş, bir adım daha atsa sanki âlem-i bekâya girecek, sanki uhrevîler arasına karışacak. Bu semtin serâir-engiz şiiri, tabiat-i meşhudeden Pierre Loti'nin sahâif-i muhallesine intikal ederken, şairin nâfiz nazarı o taşların, o servilerin, çınarların, türbe ve çeşmelerin, o topraklarda medfun ecsâdın melâz-ı ebedîsi üstünde, geceleri neşâid-i rahmet okuyan mehtabın, hâsılı gerek semâvî, gerek hâkî, her manzaranın, her şeyin fevkinde ve hepsinden câzip bir şeye saplandı.

Bu şey Türk'ün ruhu idi. Necip ve vakur, bazen yaralanır ve hummâlar içinde kıvranırken bile ulüvv-i cenâbindan, hayır-hâhlığından, cömertliğinden bir zerre kaybetmeyen sabûr, hamûl, mütevekkil Türk ruhu. (Şiddetli alkışlar, "Bravo!" sedaları) Kırk bu kadar seneden beri bu ruhtan Pierre Loti'nin nazarı bir dakika ayrılmamış, hakikatin iltimâ-ı hayâlîsi önünde gaşy u istiğrak ile uzun seneler geçiren "Buda" gibi Pierre Loti de bu ruha kırk bu kadar seneden beri meclûb ve âşık yaşamıştır. (Burada halkın ve Veliâhd Hazretlerinin gözleri yaşarıyordu)

Yeşil Câmi adlı eserini tedkik etsinler. Pierre Loti belki bir gün bu mabed-i İslâm'ı, yanındaki türbe ve Bursa'nın diğer bedâyi'-i mütehaccire ve tabîyesiiyle birlikte unutulabilir. Fakat câmiin harîminde, avlusunda cihan-dide imamıyla geçen âvân-ı sohbetinin yâdı, Pierre Loti'nin âsârında ne kadar sanatkârâne menkûş ise, vicdanında da o kadar hararetle mahkûktur. Yeşil Câmi'nin, Yeşil Türbe'nin, sakf u cidârında Türk dehasının, imam efendinin sâdegî-yi etvâr ve mişvârında da İslâm ruhunun inceliklerini ve güzelliklerini sezmişti. ("Doğru" sedaları, alkışlar) Eserini okuyunuz, göreceksiniz ki, pîş-i temâşâsında haşr-i mehâsin eden elvâh-ı tabîiye ve sanâfiyeden ziyade, Türk ve İslâm ruhunun bu imtizâc-ı mûnisi onu meftun ve teshîr etmiştir. Şeydâ-yı mehâsin olduğu kadar meczûb-ı fezâil bir şair. (Veliâhd Hazretleri doğrudan doğruya tasdik etmişlerdir. Umumî alkışlar.)

Şimdi hissiyâttan tebâüdle vekâyi dairesine geçelim:

Pierre Loti, ilk defa İstanbul'a 93 Rus seferinin arefe-i tahaddüsünde geldi. Bu harbe takaddüm eden ahvâl ve hâdisâtta Türk'ün ne kadar mağdûr ve makhûr olduğunu kendi gözleriyle görüyordu. Beş asırdan beri bir sakf-ı müşterek altında yaşadığımız ve lütfen yaşattığımız bazı anâsırın harekât ve mahiyetine de muttalî olmuştu. Ondan sonra hiçbir vak'a olmadı ki dostumuzun nazarları önünde Türk'ün mazlûmiyetini bir kere daha teşhir etmesin.

İnkılâbı müteâkip, hatavât-ı teşebbüsâtımıza büyük-küçük ne kadar mevânî toplandı!.. Pek yakın bir maziye ait olan vekâyii tekrar ile şu kıymettar dakikaları izâ'a etmek istemem.

Harb-i Umûmî'nin infilâkı üzerine bizim bî- taraf kalmamız için Pierre Loti o vakitki bî-haber ve bî-şuur zimamdârân-ı umûrumuza pek çok yalvardı. Mektupları giryân birer tazarru'-nâmedir. (Veliâhd Hazretlerinin başlarıyla tasvip işaretleri) Fransa ile müttefiklerine îrâs-ı zaaf edebileceğimizden ziyade, bizim bu hengâme neticesinde perişan olacağımızdan ve yalnız bundan korkuyordu. Aman Yârabbî!.. Dostumuzun kaleminden, vicdanından kopan vâveylâ-yı îkâz ne kadar samimî ve ne kadar hayır-hâhânedir!.. Müsebbiplerini tel'in ile teessüf edelim ki Pierre Loti'nin bu irşadı tesirsiz kaldı. Bahtımızı Almanya ile Avusturya'nın talihine raptettiğimiz zaman, ilk "Marne" muharebesini Wilhelm'in ordusu kaybetmişti. Bu kadar münasebetsiz ve tehlikeli zamanda biz meydana atıldık. Hiçbir sebep ve mazeret Harb-i Umûmî ateşine bizi sellemehüselâm sokmuş olan iki-üç kişinin hareketini mazur gösteremez. Ve affettiremez.

Fakat bu dalâl ve gafletten, Pierre Loti'nin sevdiği Türk'ü tebriye edecek ve hatta mecbur ve muhikk gösterecek esbâb yok mudur?.. Var, hem de pek çok, sayılamayacak kadar çok.

Bu sebeplerden bir kısmını Pierre Loti kâhir belâgatiyle bir seneden beri ta'dâd edip duruyor. Efendiler,

Milletimizi iki-üç serserinin arkasında sürüklenip gidecek derecede sersem görecektir ve gösterecek kadar kec-bîn adamları ben kendi milletim efrâdı arasında görürsem cidden meyus olurum. (Alkışlar, "Doğru, bravo" sedaları) Kayser Wilhelm, eğer bizde aldatacak adamlar buldu ise ve bu adamlar, bir milleti sürüklemeye muvaffak oldular ise sebebini vekâyi'de ve tarihte aramak icap eder. (Alkışlar) İki buçuk asırdan beri bize musallat olan, iki buçuk asırdan beri bizi bir dakika rahat bırakmayan Rusya, Harb-i Umûmî'ye "Alsace Lorraiene"i Prusya'dan alıp Fransa'ya iade etmek emeliyle girmiyordu. Moskofların Büyük Petro'larından beri çarlarının görmekte oldukları rüyaya tahakkuk vermek, Boğazlardan ve Anadolu'dan açık ve sıcak denizlere çıkmak zamanının gelmiş olduğuna hükmetmişlerdi.

Biz harbe hesapsız girmekle hususiyle harbin o kadar fena, o kadar câhilâne ve o kadar hâinâne idare edilmesine sükût etmekle Avrupa'ya karşı değil, milletimiz huzurunda mesul tutulmalıyız. ("Öyle", "Evet", "Yaşa Süleyman Nazif Bey" sesleri ve şedit ve müteheyyik alkışlar) Bizden hesap sormak hakkına yalnız Osmanlı milleti mâliktir. (Mükerrer alkışlar, "Tekrar!" sedaları) Düvel-i muazzama, bizi o kadar ihmal - âh keşke ihmal ile iktifa etmiş

olsaydılar!.. - bize o kadar mesâib ihzâr etmişti ki, nihayet dessâs kayser, Türk'ün tarihî ve mukaddes kininde, her hesabı unutturacak bir imkân-ı feverân buldu.

Bulgar esbak Başvekili Guéchoff'un Balkan Harbi akabinde neşrettiği kitap okunsun. Bizi Avrupa'dan çıkarmak için Sırp ile Bulgarı, bu iki ezeli ve ebedî düşmanı Rusya Çarı II. Nicola âdetâ ilhâh ve cebr ile ittifak ettiriyor. Karadağ da bittabî kuyruklarında. Bu ittifakın akdini Fransa tasvip ediyor, teşvik ediyor, teshil ediyor. Sonra da *Times* gazetesinin zî-nüfuz bir rüknü, Türkleri Avrupa'dan çıkarmak isteyen bu kuvvete Yunanistan'ı sokuşturmak için tavsît olunuyor. Netice malûm. Bunları itiraf eden Bulgar siyâsîsi Türk düşmanlığıyla maruftur.⁴⁸

Şunu unutmayalım ki Balkanlarda bizim ihtimal-i galibiyetimiz mevcut iken "Statüko" düsturuna dindârâne ittiba edileceği ihtar olundu. İlk mağlûbiyetimiz günü bu düsturun mefsuhiyetini ilân eden devlet, iki buçuk asırlık düşmanımızın müttefiki ve bizi avlamak isteyen dessâs siyasetin ise en büyük rakibi idi. Bu hakikatler niçin Pierre Loti'den başka erbab-ı insaf tarafından nazara ve kâle alınmıyor?..

Afrika'daki son topraklarımıza... Hem de serâpâ hem-dinlerimizle meskûn topraklarımıza durup dururken ruhsat-ı tasallutu kimler İtalya'ya vermişlerdi?..

Türkleri Harb-i Umûmî'ye ithal eden sebep, yalnız bir milletin gafletinde veya cenk-cûluğunda aranırsa pek açık bir garaz-kârlık ve tahrif-kârlık olur. (Bu cümle iki defa okutuldu) Hayır efendiler, o bir milyon şehit, hakkını ve vazifesini müdrük olarak, vatani yolunda bile bile ve güle güle can verdi. Bunu tasdik ve takdir etmemek o şehitlerin ervâh-ı muazzezmesine bir hakaret, o şehitlerin kanlarına karşı bir küfrândır. (Fevkalâde hararetli alkışlar, "Bravo!" "Bir daha!" sedaları. Ve bu kısım da iki defa okutuldu.)

Acaba Avrupa bize ne vakit bir iyilik gösterdi de mukabelesi şükran olmadı?.. Ben memleketimin tarihini pek iyi bilirim. Bin türlü dalâl ve gaflet kaydeden mecelle-i vekâyimizde tek bir satır küfrân yoktur. Keşki olaydı!..

İzmir Müslümanlarını Yunan askerine katliam ettirdikten ve sükût ettikten sonra, İstanbul'dan da bizi çıkarmak, hilâfet-i İslâmiyeyi hasis bir balya gibi Anadolu'nun bir kasabasına nakletmek veya müzedeki eşya gibi, Topkapı Sarayı'nın bir köşesine tıkmak istiyorlarmış. (Alkışlar. "Olamaz!")

⁴⁸ Sevgili Fransamız'ın Şark'ta Ölümü'nde Loti "Türk fobisi – korkusu ile tanınıyor" demektedir:

Osmanlıları Avrupa'dan çıkarmak istedikleri zaman ve çıkardıklarını müteakip öyle bir kıyamet koptu ki hâlâ cihanın her tarafı sallanıp duruyor. Daha sallanacak ve durmayacak. (Velveleli alkışlar)

İstanbul'dan çıkarsak, manzume-i şemsiyenin Âdemoğullarına tahsis edilmiş olan bir cüz'ünde, seneler mi, asırlar mı, artık ne kadar müddet süreceğini kimsenin tayin ve tahmin edemeyeceği bir yangın küre-i arzın serâpâ-yı âfâkını sarsacağında şüphe edilmesin. (Alkışlar, Veliâhd hazretlerinin takdirleri)

Biz İstanbul'u milâdın 1453 tarihinde değil, 622 senesinde, yani tarih-i İslâm ibtida ettiği senede fethettik. Hazret-i Muhammed, "Belde-i Tayyibe"nin fethini ümmetine "bir ideal" suretinde telkin ederken "Konstantınıye" İslâm'ın harita-i maneviyesine ve mâlikâne-i imanına dâhil olmuştu. (Alkışlar)

Burada tarihin müzdad fakat mevsuk iki çehresini göstermekten men'-i nefis edemeyeceğim.

Hazret-i Muhammed'in, ümmetine medh ve tebşir etmiş olduğu İstanbul'a Sultan Mehmed'in dâhil olduğu devrede, "Endülüs" devlet-i İslâmiyesi inkıraz bulmak üzere idi. Yani Avrupa'nın şark-ı cenubunda bir İslâm devleti, Hıristiyan bir devletin mevcudiyetine, garb-ı cenubunda Hıristiyan bir devlet, Müslüman bir devletin hayatına nihayet veriyordu.

İstanbul'un Fâtih'i burada bulduğu ahâli-i Hıristiyanıyeye hem-mezhepleri olan Rum imparatorlarından ziyade müsâedât-ı mezhebiyede bulundu. "Fener" çıbanı, Fatih Sultan Mehmed'in eser-i ihsânıdır. (Sürekli ve mükerrer alkışlar. "Evet, maalesef öyle" sedaları)

Hıristiyanlık âleminin galeyân-ı efkârından mı korkuyordu?.. Korksa idi, Ayasofya nâkûs-gâhının üstünde minareler yükselmezdi. (Alkışlar) Ehl-i salibin son savletini Fâtih'in babası kırmış ve kendisi buna şahit olmuştu.

Avrupa'nın garb-ı cenubundaki İslâm devletinin vücudunu kaldıran İspanya idi. Hıristiyanlığı kabul etmeyen Müslümanlardan ve hatta Yahudilerden birçoğunu diri diri fırınlarda yakmak suretiyle edyân-ı rakibeyi oradan kaçırdı.

Ben bu vak'a-yı tarihiyeyi İspanyolları muaheze ve ta'yib için değil, fakat misal olarak burada zikrediyorum. İspanyollar, Cenab-ı Hakk'ın kendilerine bahsettiği hakk-ı fethi o suretle istimal etmek istemişlerdi. Hâlâ yerlerinde ve anâsır-ı rakibenin tevlid edeceği dağdallardan âsude ve müreffeh bir hâlde

bulunmaları gösteriyor ki Cenab-ı Hakk'ın bahşetmiş olduğu hakk-ı fetihten İspanyollar pek güzel istifade etmişler.⁴⁹

Fâtih Hazretleri'nin de insaniyet-perverliklerini pek ziyade takdir ederim. Ulüvv-i cenabları Osmanlı tarihinin ve tarih- İslâm'ın en necip sayfasını vücuda getirmiştir. Bunu kalbimle tasdik ve lisanımla ikrar ederim. Fakat bilmem neden, - hafid-i muazzamlarının afv-ı hümayunlarına iltica ederek arz ediyorum - hissiyatımla baş başa kaldığım zamanlar, o rahîm ve âdil padişahın bu ulüvv-i cenabına karşı gönlümde pek de hiss-i şükran bulamıyorum. (Burada Veliahd Hazretleri fevkalâde müteheyyiç olmuşlar, “*Her mesele bir şahıs ile bitmez, onu ahfâd ikmâl ederdi*”⁵⁰ buyurmuşlardır)

Benim gibi aceze-i teb'asından birini, me'ser-i şâhânelerinin yâd-ı mübecceli huzurunda isyankârlığa sevk edecek kadar müteessir ve münkesir eden o lûtf-ı insaniyet-perverânenin mukabilini medeniyet-i hâzıra İstanbul'un Fâtih'ine taviz olarak vermelidir.

Böyle bir hak-şinaslık gösterilirse, türbe-i Fatih'in eşğine yüzümü, gözümü sürerek, ruh-ı bülendinden istiğfarla istid'a-yı afv ederim. (Burada heyecan son dereceyi bulmuş, gözyaşları isâr etmeye başlamışlardır.)

“*Yüzüne birisi bir tokat vurursa mukabele etme, öteki yüzünü hemen ikinci bir silleye arz et*” buyuran cenâb-ı İncil, edilen iyiliklere fenalıkla mukabele etmeyi elbette emretmez, nehyeder.

İstanbul'dan çıkmak mı?

Bu son suâlin cevabını düşünürken, Victor Hugo'nun âsârından ve hayatından bir sayfayı hatırladım. Hem İtalya'ya, hem Fransa ile İngiltere'ye, yani bugün İstanbul'un tayin-i mukaddreâtında en çok bâriz üç kavme, uzaktan-

⁴⁹ *Sevgili Fransa'mızın Şark'ta Ölümü*'nde yayımlanan metinde, bu paragraftan sonra “*Ve ben Hıristiyanların vahşiliğiyle, Türklerin İstanbul'a girişlerindeki yumuşaklığı ve yüceliği karşılaştırıyorum da... Mevcut kaygılarıma dayanarak ve affınıza sığınarak şu acımasız soruyu kendime soruyorum*” (s. 71) şeklinde bir paragraf yer almaktadır ve metin “Bu son suâlin cevabını düşünürken”le başlayan paragrafa kadar tercüme edilmemiştir. Bundan sonraki kısım da atlanmıştır ve “Dün birkaç muhibb-i muazzezle” şeklinde başlayan paragrafa kadarki cümleler tercüme edilmemiştir. (M.S.)

⁵⁰ Söz konusu gün Konferans Salonu'nda bulunanlardan Hüseyin Ertürk, Veliahd'ın cevabını, daha ayrıntılı vermiştir: “*Burada heyecan son dereceyi bulmuş, herkes ağlamaya başlamıştı. Bu sırada Veliahd Abdülmecid Efendi ayağa kalkarak “Ecdadım Fâtih Sultan Mehmed, bu müsamahakâr ve âli-cenâb hareketlerinde ifrata gitmiştir. Ahfâdı artık bu yolda yürümeyecektir. Hatalar tashih olunacak, Türk'ün uluvv-i cenâblığı israf edilmeyecektir. Burada halk ayağa kalkarak muazzam bir alkış tufanı içinde Veliahdi alkışlamışlar, “Yaşa, Varol” sesleriyle ortalığı dakikalarca inletmişlerdir.” İki Devrin Perde Arkası, Sebil Yayınları, İstanbul 1996, s. 407. (M. S.)*

yakından taallûku var: Malûmdur ki Üçüncü Napolyon'un imparatorluğu, darbe-i hükümet şeklinde olmuştu. Bunu meşru tanımayanlar arasında Victor Hugo da vardı. Hem kabul etmemiş, hem de Napolyon'un kahrından tahlîs-i can için Fransa hâricine çekilmişti. A'vân ve ensârından birkaç Fransız, aileleriyle birlikte Victor Hugo'yu takip ettiler. Geçen Cumartesi günü riyaset-i cumhura intihap olunan Paul Descanel'ın pederi Emile Descanel da o mülteciler meyanında idi. Hatta Paul Descanel pederinin gurbet-gâhında dünyaya gelmiştir.

Victor Hugo evvelâ Jersey Adası'na sığındı. Jersey, Fransa'nın Manş sahiline yirmi kilometre mesafede kâin ve İngiltere'ye ait küçük bir ceziredir. Victor Hugo, bu melâz-ı vaziyette Napolyon'a karşı - kendi tabirince - "gayz-ı akdesi muhafaza etmekle beraber" kesb-i sükûn ediyordu. Napolyon, her mânasıyla büyük bu düşmanın Fransa'ya o kadar yakın bir yerde bulunmasından endişeye düştüğünden, hükümetinin teşebbüsât-ı mütevâliyesiyle şairi Jersey'den Guernsey Adası'na naklettirdi. Victor Hugo, Guernsey'de Fransa'nın hicranını terennüm ederken, nağamâtına ara sıra Jersey'nin yâd-ı tahassürü de karışıyordu. Böyle seneler geçti.

O zaman Garibaldi Harekâtı'nın en galeyanlı devresi idi. İtalya'nın kahraman-ı ittihadı Sicilya'da icrâ-yı hükümet eden Bourbonları o adadan tard ve teb'îd etmeye muvaffak olmuştu. Bu hadiseyi meshûf-ı hürriyet olan her kavmin, her beldenin halkı pek mesut bir vak'a, bir vak'-yı hayriye telâkki ediyordu. Jersey Adası'nın sâkinleri de Bourbonları Sicilya Adası'ndan teb'îd muvaffakiyetini tebcîl için şenlikler tertip ve Victor Hugo'yu Guernsey'den muvakkaten davet ettiler.

Victor Hugo, hem davete icabet, hem de o merasimin her safhasını belâgatle tespit ve te'bîd etti. Şerefine verilen ziyafette en güzel hitabelerinden birini irat etmişti. "İstanbul'dan çıkmak mı?" sorusunu nefsimce tevcih ettiğim zaman o uzun nutkun muhteviyâtından şu birkaç satırın meâlî hafızamda giryan giryan uyandı. Fransız şair-i ekberi diyor ki:

"Dün birkaç muhibb-i muazzezle bu adayı ziyaret etmeye, sevdiğimiz yerlerle bir zaman teferrüc-gâhımız olan mahalleri ve hafızalarımızda hayaller gibi kalmış olan bütün bu şa'raadâr menâzırı tekrar görmeye çıkmıştık. Avdet ederken tatmin edilecek, bir fikr-i dindârânemiz kalıyordu. Zaten nihayet ve âkıbet olan bir şeyle, kabristan ile itmâm-ı ziyaret etmek istedik.

Bizimkilerden müteaddit medfunları bulunan "Sen Jan" makberesinin önünde arabamızı durdurduk. Vâsıl olduğumuz dakikada bizi titreten şeyin ne olduğunu bilir misiniz?.. Bilir misiniz ne gördük? Bir kadın, daha doğrusu siyah bir kefen altında bir insan şekli orada, yerde, rükûdan, sücûddan ziyade, âdeta

bir mezarın üstüne yıkılmış bir hâlde. Orada, gayr-ı müteharrik, sâkit ve bu elem-i muazzamın huzurunda engüşt-ber-dehan kaldık. Bu kadın, dua ettikten sonra kalktı, mezarın otları içinden kopardığı bir çiçeği, kalbinin üstünde sakladı. O vakit tanıdık, o sararıp solmuş çehreyi, o tesliyet-nâ-pezîr gözleri, o beyaz saçları o vakit tanıdık. Bir valide idi, bir menfînin validesi!.. Menfânın mübarek gediği üzerinde, dört sene evvel ölen genç ve mert Philippe Faure'un validesi idi. Hava nasıl olursa olsun, bu valide, dört seneden beri her gün oraya gelir, dört seneden beri her gün bu valide o taşın üstünde secde eder. Ve öper. Onu oradan koparıp ayırmayı bir kere deneyiniz, ona Fransa'yı, evet Fransa'nın ta kendisini gösteriniz. Bu valide için onun ne ehemmiyeti var? Ona deyiniz ki "Sizin memleketiniz burası değil." Size inanmayacak. Deyiniz ki: "Siz burada doğmadınız". Size cevap verecek, "Benim oğlum burada öldü" diyecek. Bu cevabın önünde siz susacaksınız. Çünkü ananın vatani, oğlunun kabridir."

Victor Hugo, ölüme pek ziyade yaklaşmış, bîkes ve ecnebî bir kadına, matem-zede bir valideye yalnız bir oğlun tek bir mezarından koca bir hüccet-i temellük çıkarıyor. O şairin, o kadının o mezardakinin milletine ve o milletle hem-dest-i vifâk, bu dakikada hâlimize, istikbalimize, hayatımıza hükümler isdâr etmek isteyen milletlerin hepsine deriz ki:

"İstanbul, bizim anavatanımızın anasıdır. Dünyanın son devrine kadar isimleri, esâtîrî bir azametle tarih-i beşerde yâd edilecek sahib-kıran pâdişahlarından, ulemâsından, fuzalâsından, şairlerinden, sanatkârlarından, Osmanlı bayrağını küre-i arzın üç kıt'asında ve pek uzak ufuklarda şan-ı zaferle dolaştırmış olan kahramanlarından ibaret ve bî-nihayet evlâdını, beş yüz seneye yakın bir müddetten beri mütevâliyen topraklarına alıyor. Her tarafında gördüğümüz hudaret-i behiştîye nûsg-i hayat veren, onların a'zâ-yı târümâridir. İstanbul'un topraklarına gömdüğümüz melek çehrelî, melek hilkatli Türk kadınları, bu şehrin eşhâr ve ezhârına kudret-i tenemmu' ve cilâ-yı inkişâf veriyor.

Süleymaniye'nin kubbesi, Yeni Cami'nin minareleri, Bağdat Köşkü, her adımda tesadüf edilen hesapsız bedâyi'-i sanat, hepsi, hepsi bizimdir. Bunlar Jersey Adası'nın bir köşesinde, şimdi büsbütün unutulmuş bir mezardan ziyade ve pek çok ziyade bir anaya, mâder ve muazzez vatana hakk-ı temellük bahşeder.

Ey Çatalca'nın, ey Çanakkale'nin kahraman şühedâsı, hukuk-ı tarihiyeniz mahfuzdur!.. (Burada kadınlar ve erkekler son derece heyecanlı alkışlarla hatibi mükerreren alkışladılar.)

Bize diyorlar ki: "Siz İstanbul'a lâyıf değilsiniz. Çünkü bu güzel şehri imar edemediniz." Bu iddia, meşhudât huzurunda bir yalan, bir iftiradır.

İstanbul'da görülen âbidât - ki en mütemeddin devletlerin en aziz payitahtlarına gıpta-âver olsa sezâdır - bizim dehamız, bizim himmetimiz, bizim elimizle meydana geldi. Harâbî ise başkalarının eseridir. Düvel-i muazzama dediğimiz heyet-i murakabenin nazarları önünde küstah bir pervasızlıkla teşekkül etmiş çeteler ve komşu devletler, Balkanlardaki köylerimizi, kasabalarımızı yakıp yıkarken, İstanbul da sarsılmaktan ve harap olmaktan bittabiî masûn kalamıyordu. Kasten îkâ edilen harikleri burada mevzu-ı bahs etmek istemiyorum.⁵¹ İmara ise bilhassa son yarım asır zarfında hiçbir imkân ve fırsat bırakmadılar.

Balkan Muharebesi sırasında, Hindistan'daki dindaşlarımız buraya bir "Hilâl-i Ahmer" heyeti i'zâm etmişlerdi. Bunlardan iki zât ile *Tasvîr-i Efkar* matbaasında görüştüm. Ebuzziya merhumu ziyarete gelmişlerdi. Sohbet esnasında şu iki din kardeşine dedim ki: "*İki sene evvel memleketinizden geçmiş, Bombay'ınızda gördüğüm âsâr-ı ümrâna hayran olmuştum. Şimdi bize dersiniz ki, 'O kadar uzak ve sıcak yerler imar olunur da İstanbul gibi bir dünya cenneti bu kadar harap kalıyor' Bize bunu dersiniz değil mi?*"

Hintliler, pek terbiyeli ve hâtir-şinas adamlardı. İzzet-i nefis-i milliyemizi cerihadâr edebilecek ne bir söz söylediler, ne bir tavır gösterdiler. Devam ettim. Dedim ki: "*Fakat ben bu harâbînin sebebini size izâh edeceğim. Ehl-i salib ordularının hücumuna karşı, altı yüz seneden beri biz Osmanlılar, serhadd-i İslâm'ı bekliyoruz. Sizin de halîfeniz olan en büyük padişahımız Selim-i Evvel,*

Nist bîhûde seferhâ-yı ve fûrâsânî-i mâ

Beheri cem'iyet edilmest perîşânî-i mâ

(Alkışlar ve "Yaşa!" sesleri)

beytiyle bu hâli tamamen tasvir etmiştir"

Hintli dindaşlar bana tamamıyla hak verirken, Osmanlı Müslümanlara diğer bilumum Muhammedîler nâmına minnettarlık gösterdiler.

Sultan Selim, okuduğum beytinde "*Bu seferler, bu at koşturmalar beyhude değil, bizim perişanlığımız gönüllerin cemiyeti içindir*" diyor. Yeryüzünün her tarafındaki İslâmların cemiyet-i hâtırı için... İslâm padişahlarının en büyüğü olan Yavuz'un devleti ve ahfâdı İstanbul'dan tağrîb

⁵¹ Kitapta bu cümle, parantez içinde "*Burada Yunanlıların kasıtlı olarak çıkardıkları yangınları kastetmiyorum*" şeklinde tercüme edilmiştir. (s. 74)

olunursa ve bu zulmü âlem-i İslâm lâ-kaydı ile telâkki ederse, Hazret-i Muhammed'in ruhu muazzeb ve mahcup olmaz mı? (Alkışlar)⁵²

Geçen hafta İstanbul'a gelen *Times* nüshalarının birinde acîb bir iddia vardı: Osmanlı Türklerinin aile-i İslâmiye arasındaki mevki-i mümtazı güya yirmi-otuz senelik ca'lî bir cereyanın sathî bir eseri imiş. *Times* gazetesinin matbuat-ı cihan arasında ehemmiyeti olmasaydı, bu söz şu mahfil-i mühimmede değil, iki kişi beyninde bile mübahese edilmeye değeri olmazdı. Gerek tarihte, gerek göz önünde bulunan hesapsız delâil ve vesâikten yalnız bir tanesini tarihten nakl ile *Times* muharririnin nazar-ı insaf ve nazar-ı hacâleti önüne vaz' edeceğim:

Devletimizi evâil-i teessüsünde en çok sarsmış ve âdeta bir aralık mühlike-i inkırâza atmış olan Timurlenk'in hafid-zâdesi Bâbü'r Şah, Hindistan'da bir devlet tesis ve Babür'ün hafidi Celâleddin Ekber Şah ise bu devleti, cihangirlik kudretini bi'l-kuvve hâiz bir miknet-i uzmâyâ sahip etmişti. Ekber Şah için meşhur Ernest Renan der ki: "*Dünyaya gelen hükümdarların en hakîmi Garp'ta Mark Orel, Şark'ta Ekber Şah'tır.*" Ekber Şah, hilâfet-i İslâmiyeyi hânedân-ı Osmâniyeye nakleden Sultan Selim-i Evvel'in vefatından yirmi dört sene sonra tevellüt etti. Saltanatı ise Süleymân-ı Kânunî devrinin sonlarında ibtida eder. Ekber Şah'ın hükümdârân-ı İslâm arasında en az mübâlât-ı dinîyesi olanlardan bulunduğu da malûmdur. Tercüme-i hâlini muhtevî olarak ve zamanında telif edilmiş olan kitaplar me haz edinilerek vücuda getirilmiş ve otuz sekiz sene evvel tab' ve neşredilmiş bir eserden şu dört satırı aynen naklediyorum:

"... Ekber'in bu esnada dünyaya bir oğlu geldiğinden ve muasırlarından kahramân-ı adîmü'l-akrân Yavuz Sultan Selim Han'ın gıyaben fütühât ve harekât-ı dilîrânesine meftun olan takımdan bulunduğundan çocuğa teberrüken "*Selim Cihangir*" ismini vermiştir."⁵³

Times müsevvidleri bilseler ki, Timurlenk'in altıncı derecedeki hafidi meşhur Şah Ekber, uzun senelerden mütehassir-i tevellüdü bulunduğu oğluna, muhteşem taç ve tahtının helecanlarla intizar ettiği veliahdına Yıldırım Bayezid'in dördüncü derecede hafidi bulunan bir Osmanlı padişahının ve Müslüman halifesinin nâmını teberrüken, teyemmünen vermiş, hem de öyle bir zamanda ki *Times* sütunlarında Osmanlılık cereyanının müddet-i ömrü olarak gösterilen 30 rakamının önüne bir sıfır daha konulsa yine yetişmeyecek. Çünkü

⁵² *Sevgili Fransa'mızın Doğu'daki Ölümü*'nde, bu kısımdan sonra da yani Avrupa basınının tenkit edildiği 15 paragraf atlanmış, tabiatıyla şiirler de çevrilmemiştir. (M.S.)

⁵³ *Meşâhir-i İslâm*, Cüz: 10, sahife, 312.

kamerî hesabıyla tam üç yüz altmış bir sene evvel Ekber Şah oğluna “Selim” ismini teberrüken verdi.

Selim-i Evvel’in kılıcıyla zaptettiği yerler kadar, kılıçsız fethettiği diyarlar da var. Üstâd-ı a’zamım ve şair-i a’zamımız Abdülhâk Hâmid *Selimiye*’sinde⁵⁴ ne kadar doğru söylüyor:

Akardı pâyına mahşer-misâl bir millet

Hilâfet ve saltanat-ı Osmaniye’nin nüfuz ve revnakını en uzak aktâr-ı İslâm’da bizzat müşahede etmiş olan yine bu büyük şairimizin şu mısraları güzel olduğu kadar da vâkıa muvafıktır:

İçinde nur-ı hakikat, o bir cihan-ı zalâm

Döner işaret edince halife-i İslâm

Durur, gider... Bu kıyâmet onun mevâkibidir.

Durur güzer-geh-i sîtinde Çin ü Hind selâm

Eder bu sîti heremlerle kâflar i’lâm;

Şu burçlar o büyük hey’etin kevâkibidir. (Alkışlar)

Tarihe müracaat veya Asya’nın, Afrika’nın ötesinde, berisinde taharrî-i vesâik etmeye hâcet yok. Londra’da İngiliz lisanıyla münteşir *Grafik* mecmuasını musavveresinin on gün evvel İstanbul’a gelmiş olan bir nüshasını bir kere görsünler. İtalya tarafından verilen muhtariyet-i idare sebebiyle Trablusgarp şehrinde muazzam bir nümâyiş icra olunuyor.⁵⁵ Bu merasimin *Grafik*’te ve büyük kıt’ada bir resmi var. Yirmi bini mütecâviz halkın başı üstünde hep Osmanlı bayrakları temevvüc ediyor. Bu bayrak ne Zaman-ı Saadet’in, ne eski halifelerin, ne de bizden evvel ve sonra teşekkül eden İslâm devletlerinin timsalidir. Biz onu “Belde-i Tayyibe-i Konstantıniye” gibi “Bizans”lılardan aldık. Ve “Belde-i Tayyibe-i Konstantıniye” gibi İslâm’a hediye ettik.

⁵⁴ Abdülhâk Hâmid’in “Kabri-i Selim-i Evvel’i Ziyaret” isimli uzun manzumesi kastedilmektedir. (M.S.)

⁵⁵ Metnin bu kısmından “*Korkarım ki...*” şeklinde başlayan paragrafına kadar olan ve Avrupa basınına tenkit eden kısım, hitabeyi yayımlayan *Tasvir-i Efkâr*’ın 24 Kânunusani 1920 tarihli nüshasında sansürlenmiştir. (M.S.)

Âh, *Times* gazetesini yazanlar bilseler ki bizim kendi zararımıza girmiş olduğumuz Harb-i Umûmî'deki hizmetlerimizden en ziyade İngiltere müstefiddir!... Çünkü kendilerine iltihak etmiş veya bî-taraf kalmış olsaydık, Rusya mağlûp olmayacak, galip gelecek ve bu galebe neticesinde kuvveti ve kudret-i tahakkümü, önüne durulamayacak derecede artacaktı. Hindistan aşkıyla Moskof Çarları asırlardan beri bî-karar idiler. Saltanat, Rusya'da eğer pâyidâr olsaydı, Hindistan da dâhil olduğu hâlde, bilumum Asya!; eğer devrilseydi, yerine geçecek Bolşevik idare, daha zinde ve hırpalanmamış kuvvetlerle tecavüz edeceğinden serâpâ Avrupa tehlikeye düşecekti. (Alkışlar)

Biz İngiltere'nin âtîfetine iltica değil, akl-ı selimine müracaat ediyoruz. Şimalden ve şarktan Avrupa'yı ve her taraftan Asya'yı ve dünyayı tehdit eden tehlikeyi İslâm, asırların öldüremediği ruhuyla ve asırların öldüremeyeceği imânıyla tevkif edecek kuvveti hâizdir. Elverir ki ona muavenet olunsun. Ve elverir ki onun göz bebeği olan Osmanlı'ya dokunulmasın.

Şimdi söyleyeceğim şey bilmem *Times* muhabirlerince malûm mudur?.. Bizim eski hudud-ı şevketimiz, Süleymân-ı Kânunî'nin çizmiş olduğu hudud, cenub-ı şarkîde Basra vilâyetinde bitiyordu. Ve bu vilâyet Harb-i Umûmî'nin dördüncü ayına kadar devletimizin ve bayrağımızın idi.

Basra kurbünde ve Şattûlarap sahilinde “Maden” adlı bir garp aşireti vardır. Hâl-i bedâvette yaşarlar. Cesurdurlar. Güfteleri, besteleri de oralarca pek makbul şarkılar tanzim ederler.

Basra'nın sukûtunu müteâkip söylenmiş şarkılardan ikisini geçen sene Şam'da dinledim. Hânendeler de, sâzendeler de Arap idiler. Neşideyi okur ve çalarlarken hepsinin seslerinde giryan-ı ihtizarlar, gözlerinde yaşlar vardı. Şarkı “*Emşi Basra emşi*” yani “*yürü Basra, yürü!*” diye başlıyor ve öyle bitiyordu. İlk parçasının hatırımda kalan meâli işte:

“*Yürü Basra, yürü!.. Osmanlılar buralardan gideli, ben çocuğu Şat'ta düşmüş valide gibiyim, gözüm suda yürüyorum. Yürü Basra, yürü!.. Onlar sana gelmezlerse sen onlara yürü!...*” (Burada hâzirûnun heyecanı, tasviri kâbil olamayacak derecede yüksekti.)

İşte İslâm'ın ruhu, işte Osmanlı'nın İslâm arasındaki mevkii!.. İngiltere devlet-i muazzaması, İslâm'ın toprağında, kalbinde dağdağasız bir hükümet sürmek isterse - ki isteyeceğinde şüphe yoktur - siyasetini *Times* muhabirleri gibi adamların tezvîrâtından uzak bulundursun. Bakınız, Şerif Hüseyin bile hilâfet-i İslâmiye'ye nefsinin ve hânedân-ı Osmânî'den başkasını lâıyk görmeyerek, sade bir “Hicaz Kralı” kalmakla bi'l-ıztırâr iktifa ediyor.

Bizi kendi başımıza, kendi hâlimize, yani serbest bırakırlarsa yine İngiliz aleyhine döneceğimizi iddia edenler gâfil, muhtfî, müzevirdirler. En ziyade serbest kalmış olduğumuzu hissettiğimiz bir günde, ferdâ-yı meşrutiyetimizde İngiltere'ye âgûşumuzu ve kalbimizi açmadık mı? Meclis-i Mebusân'ın ilk küşâdında İngiliz Sefiri Sir Lovter'in arabası gerdûne-i Hümayun'dan ziyade hararetle selâmlanmıştı. O hâlât-i hissiyeden istifade etmemekte, sebebi anlaşılamayan bir inat ile ısrar ettiler. Bunun günahı da mı bizim boynumuza yüklenecek?..

Korkarım ki lûtf-ı istimâ'nızı suistimâl edecek derecede sözü uzattım. (Hayır, beş saat sürerse yine dinleriz" sesleri) Ne yapayım?.. Kalemim de kalbim gibi tuğyân-ı heyecan içinde çırpınıp duruyor. Bizi bir dakika unutmayan aziz dostumuz Pierre Loti'yi birkaç dakika unuttur gibi oldum.

Beni buraya *Âzâde* şairine şükrân-ı milliyemizi ityân için davet ettiler. Fakat ne söyleyebilirim ki, o büyük kahraman-ı kalemin mücâhedâtıyla ırkımın hissiyatı arasındaki minnettarlığa bi-hakkın tercüman olsun!..

Ümerâ-yı askeriyyeden mütekâit bir dostum var. Mahdumu Çanakkale muharebelerinin birinde, Seddülbahir cephesinde şehit oldu. Yetişmiş başka oğlu da yoktur. Bu mahalde bugün, benim hitabe irât edeceğimi gazetelerde görmüş. Dün bilhassa hâneme geldi. İsmi tasrih edilmemesini arzu ettiği için, matem-i muazzezine hürmeten, yalnız sözlerini nakletmekle iktifa edeceğim dostum bana harfiyen şu sözleri söyledi.

"Bilirsiniz ki oğlumun şehit olduğu cepheden hücum etmek isteyen, Fransız askeri idi. Oğlum, Fransız silâhiyle maktûl düştü. Oğlum kendi toprağını müdafaa ediyordu. "Marn" nehri vadisinde değil, Marmara Denizi'nin bittiği yerlerde, Fransız vatanına tecavüz değil, kendi vatanını müdafaa ederken şehit oldu. Fransa'ya büyük ve haklı bir kinim vardı. Pierre Loti'nin mücâhedât-ı ahîresinden haberdar olduğum zamana kadar zannederdim ki, bu kinim lâ-yezâl, ebedîdir. Oğlumun, kalbimden başka, dünya yüzünde bir mezarı yok. Size salâhiyet veriyorum, rica ederim, yazınız, ilân ediniz ki oğlumun mezarı, Pierre Loti'nin Fransa'sına müebbeden minnettardır."

Şehit pederi, mütekâit askerin bu sözlerini acaba Fransa işitecek, Pierre Loti'nin Türklere olduğu kadar kendi kavmine de hizmet ettiğini bilecek mi?.. (Alkışlar, "Yaşa Süleyman Nazif" sesleri).

Ek 2: Süleyman Nazif'in Pierre Loti'ye yazdığı cevâbî teşekkür mektubu
Süleyman Nazif Bey'in Pierre Loti'ye Mektubu
Akademi Fransız Azâ-yı kirâmından Edib-i Şehir

Pierre Loti Hazretlerine

Aziz üstad, büyük dost;

En son intişar eden *Sevgili Fransamız'ın Şarkta Vefatı* ünvanlı güzel kitabınızın bana lütfen tahsis olunan sayfaları hakkında şimdiye kadar hiçbir nişâne-i şükran arz etmedim.⁵⁶ Bundan nankörlüğüme istidlâl etmeyiniz. Kitap intişar ettiği zaman, ben bildiğiniz ve eserlerinizde bi'd-defaat kerem-kârâne ve müşfikane bahsettiğiniz hâl ve mahalde bulunuyordum. Velev ma'rız-ı mahmedette söylenmiş olsun, o sırada mevcudiyet-i fâniyemi size der-hatır ettirecek sözlerin bir şemme-i imtinânı hâmil olabilmesinden korktum. Hâlbuki ben size deyn-i millîmin bir cüz-i lâ-yetecezzâsını bile eda edememiştim. Bu borca bilâhâre ne kadar ve ne kadar duyûn-ı minnettârî inzimâm etti!

Aziz dost, siz filân veya falan Türkün ve Müslüman'ın değil, bilumum Türkiye'nin ve bilumum İslâm'ın kalb-i muhabbetinde ve kalb-i şükranında daima yaşayacaksınız. Muhallediyetinizin iki penâh-ı pâydâr-ı vardır: Biri, lâyemût eserleriniz, diğeri de hiçbir ârıza ile ölmeyeceğini ahîren bir kere daha âleme göstermiş olan Türk'ün kalbi. Asırlar bile sizi Türk'e unutturamayacaktır. O kadar sevdiğiniz ve harikulâde belâgatle tavsif ettiğiniz pür-vakâr-ı sükûn ve murakabe saatlerinde bile Türk'ün düşündüklerinden biri sizi olacaksınız. Buna emin olabilirsiniz.

Hastalığınızı bilumum Türkler, ırk ve vatanlarının en şiddetli eyyâm-ı ihtilâcâtında bile, endişe ve ıstırap ile takip ettiler. Ve ediyorlar. Bu hastalığı tahattur etmek bile son muzafferiyât-ı milliyemizin safahât-ı müşa'şa'asında bir sehab-ı kederdir. Vatanımızı ölümden, mucizeler halk etmek suretiyle kurtarmış olan Allah'tan sizin için daima âfiyet ve saadet temenni ediyoruz. Bir Rus çarının "Hasta Adam" lakabını verdikten sonra daha ziyade havârik-ı zindegî göstermiş olan Türkiye gibi - ve Türkiye ile beraber - siz de kemâl-i âfiyetle daha birçok yaşayınız büyük üstad!

Fazla yormamak için samîm ü vicdanımdaki bir şeyi söyledikten sonra, yine sizi düşünmek üzere, susacağım:

⁵⁶ Nazif'in kastettiği sayfalar, bu makalede bizim de zaman zaman müracaat ettiğimiz söz konusu kitabın "Bazı Fransız Gazetelerinin Kızdıracı Tarafgirliği" ve "Süleyman Nazif Bey'in Konuşmasından Alıntılar" başlıklı bölümleridir. (s. 64-76)

Mütarekeyi müteakip, düşmanlarımızın her tarafı tağlît ve idlâl etmeye sa'y eden ifsâdâtına karşı, necib kavminiz, en evvel hâtifâne irşâdınızla bize, yani hakka ve hakikate teveccüh etmeye başladı. Pierre Loti'nin bir zamanki mütalâası, Fransa'nın bugün kanaatidir. Biz bunu memnuniyetle görüyor ve iftihar ediyoruz. Fransa'ya olan muhabbetimizin mâzi itibariyle belki bir mebde'î vardır; fakat müstakbel cihetinden ona bir hadd ü nihayet tasavvur olunamaz. Türkiye, âli-cenâb Pierre Loti'nin necib Fransa'sına ilelebet dost ve minnettar kalacaktır.

Size husumetinden ziyade bize dostluğu şeâmet getirmiş olan Almanya'nın, Versay Muâhedenâmesiyle kabul ve imza ettiği borçlarını ifadan geçenlerde, bilmem kaçınıcı defa olarak, mümâteleler ve tezvirlerle kaçmaya çalıştığı zaman sevgili milletiniz - hayır, bunu yalnız size tahsis edemeyeceğim, "sevgili Fransa'mız diyeceğim - sevgili Fransa'mız bi-hakkın tehevür etmiş ve reis-i hükümet Mösyö Puankarara'nın bu bâbdaki azm ü kararını memleketin her tarafından vâki olan müracaatlar ve temin olunan fedakârlıklar takviye eylemişti. Bu sırada ne hissettiğimi arz edeyim: Ben şimdi, bilfiil askerlik edebilecek bir sinde değilim. İhtiyarlığımın hüzn ü merâretini, emin olunuz ki, en evvel ve en ziyade o günlerde hissettim. Ben eğer genç olsaydım ve Fransa da Almanya'ya ilân-ı harp etseydi, Fransız ordusuna neferlikle dâhil olur, hakkınızı düşmanınızdan talep edecek askerlerinizin ilk saflarında hakka, yani Fransa'ya hizmet ederdim. Bu hususta yalnız bir şey beni müteselli ediyordu:

Afrika-yı şimâlîdeki dindaşlarımın Fransa'ya sadakâtleri.

Afrika-yı şimâlîdeki dindaşlarım, on dokuzuncu asrın nısf-ı ahîrinden beri Fransız bayrağının altında ve o bayrağın şân ve şerefini i'lâya çalışanlar arasındadır. Son Harb-i Umûmîde bize - ber-muktezâ-yı baht ve kader - hasım tarafında bulunmamız, onları belki ara sıra tereddüde düşürüyor, belki onlara ara sıra azim-şiken bir "Acaba!" dedirtiyordu. Şimdi hâl büsbütün değişti. Türk kardeşlerinin, Fransa ile dost olduklarını bilen o kahraman ve Müslüman Afrikalılar, sizin Avrupa'daki makâsıd-ı milliyenize hizmet yolunda bundan böyle bî-tereddüt ve pür-azm fedâ-yı can edeceklerdir. Bunu kavm-i necibinize bir kere de lütfen siz temin ediniz büyü üstad ve aziz dost.

Nişantaşı, 10 Eylül 1922,

Hürmetkâr-ı dâimîniz

Süleyman Nazif⁵⁷

⁵⁷ İleri, nr. 1653, 12 Eylül 1338 (1922) Salı, s. 1; *Çal Çoban Çal*, İnci Mecmuası İdarehanesi, İstanbul 1339, s. 25-28.

Ek 3: Pierre Loti'nin özel kâtibinin Loti adına yazdığı cevap mektubu.

PIERRE LOTI'NİN CEVABNÂMESİ

Efendim,

Mösyö Pierre Loti, kendisine lütfen göndermiş olduğunuz müessir ve müheyyic mektubu aldı. Ka'r-ı kalbinden size teşekkür eder.

Sevgili Fransa'mızın Şarkta Vefatı adlı eseri hakkında, kendisine daha evvel bir şey yazamadığınızdan dolayı niçin özür diliyorsunuz?.. Sizin o vakit, İngilizler tarafından birdenbire tağrîb edilmiş olduğunuz menfada, hasta ve taht-ı tarassudda bulunduğunuzu unutmamıştır. 1920 senesi Kânunusâni'sinin yirmi üçüncü günü, İstanbul Darülfünunu'nda, O'nun şerefine irât ettiğiniz şâyân-ı takdir ve hayret nutku unutmuş olduğunuzu mu zannediyorsunuz?.. Bu hâlde sizin minnettarlığınızdan nasıl şüphe edilebilir?...

Lâkin vatanınızdan uzakta çektiğiniz ıstıraplarla, Türkiye'nin üzerine çöken muzlim saatler artık zâil olmuştur. Şimdi Mustafa Kemal'in zafer-i müşa'şa'ından başka bir şey düşünmemek iktiza eder. Şimdi Türkiye'nin, müstahak olduğu mevki'i tekrar ihraz ettiği için sevinmek lâzımdır.

Loyd George istesin, istemesin, İstanbul ile Türkiye şu birkaç gün zarfında size gelecek.

Mösyö Pierre Loti pek hasta... Size kendi eliyle cevap yazamayacak kadar hasta - ki bundan dolayı özürler diler - olmakla beraber, ufûlünden evvel dava-yı hakk ve hakikatin zafer-i tam ve kat'îsinde hazır bulunacağını ümit ediyor.

Teşekkürât-ı minnetdârânesini size arz etmeye Mösyö Pierre Loti beni memur etmektedir.

Ta'zimât-ı fâikâmın kabul buyrulmasını rica ederim efendim.

Rochefort, 22 Eylül 1922

Mösyö Pierre Loti'nin Kâtib-i Hususîsi

M. (G. Jean) Berger⁵⁸

⁵⁸ Çal Çoban Çal, s. 29-30.

KAYNAKÇA

Anderson, Matthew Smith, (2001), *Doğu Sorunu 1774-1923: Uluslararası İlişkiler Üzerine Bir*

İnceleme, (Çev. Idil Eser), İstanbul, Yapı Kredi Yay.

Beyatlı, Yahya Kemal, (2002), *Eğil Dağlar*, İstanbul, İstanbul Fetih Cemiyeti - Yapı Kredi Yay.

Beysanoğlu, Şevket, (1970) *Doğumunun 100. Yılında Süleyman Nazif (Hayatı-Sanatı-Eserleri-*

Eserlerinden Seçmeler), Ankara, Diyarbakır'ı Tanıtma ve Turizm Derneği Yay.

Criss, Bilge, (1994), *İşgal Altında İstanbul (1918-1923)*, II. Baskı, İstanbul, İletişim Yay.

Ertürk, Hüseyin, (1996), *İki Devrin Perde Arkası*, İstanbul, Sebil Yay.

(Gövsa), İbrahim Alâattin, (1933), *Süleyman Nazif (Hayatı, Mektupları, Fıkra ve Nüktelemi)*, İstanbul,

Semih Lütfi: Sühûlet Kütüphanesi.

Gür, Muhammet, (1992) "Makale ve Mektuplarına Göre Süleyman Nazif", Marmara Üniversitesi Türkiyat

Araştırmaları Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Yeni Türk Edebiyatı Anabilim Dalı, (Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul.

Hisar, Abdülhâk Şinasi, (2005), *İstanbul ve Pierre Loti*, İstanbul, Yapı Kredi Yay.

Karakaş, Dr. Şuayb, (1988), *Süleyman Nazif*, Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay.

Kemalettin Şükrü, (1930), *Mütareke Acıları*, İstanbul, Selâmet Matbaası

Kerman, Zeynep, (2000), "Doğumunun 150. Yılı Münasebetiyle Türkçede Pierre Loti Tercümelemi ve

Hakkında Yazılan Yazılar Bibliyografyası", *Türk Dili*, nr. 580, Nisan 2000, s. 338.

Loti, Pierre, (2009), *Doğu Düşleri Sona Ererken*, (Önsöz ve çeviri: Faruk Ersöz), İstanbul, Kitap

Yayınevi.

Loti, Pierre, (2002), *Sevgili Fransa'mızın Doğu'daki Ölümü*, (Çev: Tuğrul Baykent), Ankara, T. C.

Kültür Bakanlığı Yay.

“Loti, Pierre”, (2003), md., Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, c. 27, Ankara, Türkiye

Diyanet Başkanlığı Yay.

Mennan, Zeynep, “Türkiye’de Olumsuz Pierre Loti Eleştirileri”, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat*

Fakültesi Dergisi, C. 20, nr. 2, s. 31-40.

Pertusi, Prof. Agostino, (2006), *İstanbul’un Fethi C.2: Dünyadaki Yankısı*, (Çev: Prof. Dr. Mahmut H.

Şakiroğlu), İstanbul, İstanbul Fetih Cemiyeti Yay.

Safa, Peyami, (1941), “Süleyman Nazif Merhum”, *Tasvir-i Efkâr*, nr. 4586-230, 5 Ocak1941, s.1.

(Sevük), İsmail Habip, (1931), *Edebî Yeniliğimiz I-II (İkinci Kısım)*, İstanbul, Devlet Matbaası.

Süleyman Nazif, (1339), *Çal Çoban Çal*, İstanbul, İnci Mecmuası İdarehanesi.

Süleyman Nazif, (t.y.), *Disocurs prononce par Suleiman Nazif Bey a la conference organisee en*

l’honneur de Pierre Loti: a l’Universite de Stamboul le 23 Janvier 1920, İstanbul, Imprimerie Ahmed İhsan & Ci.

Süleyman Nazif, (1336), *Hitâbe*, İstanbul, Ahmed İhsan ve Şürekâsı.

Vardar, Devrim, (2007), “İstanbul’un İşgali: İstanbul’un 1918-1923 Yılları Arası İtilaf Kuvvetlerince

İşgalinin Sosyolojik Açından Türkiye’nin Yakın Tarihindeki Yeri Ve Önemi”, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul.

Elektronik Kaynaklar

Enginün, İnci, “Loti’nin Türklere Bakışı ve Edebiyatçılarımızın Yorumu”, <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/belge/1-35141/inci-engunu.html>

Tınç, Lütfü, “Türkçedeki Pierre Loti”, 21. Yüzyıla Giderken Pierre Loti, Türkiye ve Avrupa: Pierre Loti’nin 150. Doğum Yıldönümünde Türkiye ve Avrupa’nın Siyasal ve Edebi İlişkileri Kolokyumu, 5 Mayıs 2000. <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/belge/1-35156/lutfi-tinc.html?vurgu=Loti>

Türkmen, Zekerîya, “İstanbul’un İşgali ve İşgal Dönemindeki Uygulamalar”, (13 Kasım 1918-16 Mart 1920), Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, nr. 53, c. : XVIII, Temmuz 2002. <http://www.atam.gov.tr/index.php?Page=DergiIcerik&IcerikNo=234>

Sürelî Yayınlar

İleri, nr. 734, 23 Kânunusani, 1336 (1920), s. 1.

İleri, nr. 735, 24 Kânunusani 1336 (1920), s. 1.

Servet-i Fünun, (Pierre Loti Nüshası), nr. 1447, 26 Şubat 1336.

Tavir-i Efkâr, nr. 2967, 23 Kânunusani 1336 (1920), s. 1.

Tasvir-i Efkâr, nr. 2968, 24 Kânunusani 1336 (1920), s. 1.

Vakit, nr. 796, 25 Kânunusani 1336 81920), s. 1.